
Kritisk forum

for praktisk teologi

ANIS

Frederiksberg Allé 10A
1820 Frederiksberg C
Tlf. 33 24 92 50
www.anis.dk

Kritisk forum 82/2000 Den beskårne rose

Kritisk forum

for praktisk teologi

Tema: Den beskårne rose

Forord

Carsten Bach-Nielsen
En rose skudt i grus

Hans Hauge
Om salmer og modernitet: Fra Grundtvig til Grotrian

Egon Clausen
Den danske salmetunge – og den demokratiske

Karen Marie Mortensen
De ikke-eguede

Elof Westergaard
Ørenvidnet og metaforvogteren

Betty Grønne Ahrenfeldt
De unge og salmebogen

December 2000

82

Den beskårne rose

Kritisk forum
for praktisk teologi
82/2000

Tema:
Den beskårne rose

I n d h o l d

Forord	<u>3</u>
<i>Carsten Bach-Nielsen</i> En rose skudt i grus	<u>4</u>
<i>Hans Hauge</i> Om salmer og modernitet: Fra Grundtvig til Grotrian	<u>14</u>
<i>Egon Clausen</i> Den danske salmetunge – og den demokratiske	<u>25</u>
<i>Karen Marie Mortensen</i> »De ikke-egnede«	<u>33</u>
<i>Elof Westergaard</i> Ørenvidnet og metaforvogteren	<u>46</u>
<i>Betty Grønne Ahrenfeldt</i> De unge og salmebogen	<u>52</u>
Kolofon	64

Forord

Den *beskårne rose* om forslaget til ny salmebog (her forkortet FNS), er dette temanummers tvetydige titel. En rose skal beskæres, og beskæringen har til formål at bortskære de udgåede grene og kviste, og dermed bane vejen for nye skud, så rosen kan sætte nye blomster.

Forslaget til ny salmebog rummer såvel en del nye salmer fra det 20. århundrede som en række ældre salmer, der i forslaget er ført tilbage til endnu ældre versioner. Der hviler således en underlig modsætning over salmebogskommissionens forslag til ny salmebog. På den ene side høres den stemme, der har hvisket kommissionen i øret, at den nye salmebog skal være nutidig og vedkommende. Der skal være mere bymetaforisk og stenbro. På den anden side ses en ihærdig bestræbelse på at føre salmer tilbage til mere oprindelige versioner.

Der er kommet nye salmer med i forslaget, men er der tilstrækkeligt med nye salmer, der forbinder sig med hverdagslivet og erfaringsverden af år 2000? Flere af dette temanummers skribenter peger på, hvordan der mangler salmer for f.eks. ungdommen, salmer, der tør tage fat i glæden, hverdags sproget, samfund og i det hele taget salmer, der knytter liv og ord sammen.

Ikke kun spørgsmålet om salmers brugbarhed og slidstyrke bliver diskuteret, men også det videre perspektiv, om salmer skal autoriseres med dronningens stempel. Skal salmebogen være en af de sidste enhedsskabende bøger i en ellers centrumopløsende tid? Bogens samlende karakter indebærer også et monopol, som ikke er politisk korrekt idag!

Jørgen Demant og Elof Westergaard

En rose skudt i grus

• I *Forslag til ny salmebog* har kommissionen søgt at gengive tidligere tiders salmetekster i en så oprindelig form som mulig. Et eksempel er bortredigeringen af det sidste vers af salmen *En rose så jeg skyde*. Denne redigering afslører imidlertid en misforstået respekt for Laubs 'original' version, for Laubs salme er en gendigtning af en bestemt sen Mariavise .

Det bør tilstræbes, at tidligere tiders salmetekster gengives i en så oprindelig form som muligt, idet dog også salmernes anvendelighed i en gudstjenestelig sammenhæng må tages i betragtning, bl.a. ved udvælgelsen af antallet af vers fra de enkelte salmer.

- Salmebogsbetænkningen s. 9.

Man har i lyset af den nyere salmeforskning bestræbt sig på at gengive de ældre salmer deres digteriske autenticitet.

- Salmebogsbetænkningen s. 5-6.

Hvad er sandhed?

- Pontius Pilatus, statholder.

Det Nye Testamente begynder med en stamtavle, som trækker en linie helt nede fra Abraham over David til Maria. »Af hende fødtes Jesus, som kaldes Kristus«. »Alt dette skete, for at det skal gå i opfyldelse, som Herren talte ved profeten, der siger: 'Se jomfruen skal blive frugtsommelig og føde en søn, og man skal give ham navnet Immanuel'«. Det Nye Testamente begynder med Maria, der ved at føde verdens frelser opfylder profeten Esajas' spådomme, til hvilken også den, der lyder således, hører: »Men der skyder en kvist af Isajs stub, et skud gror frem af hans rod« Maria er et skud på den gamle stamme. Hvad det kan give anledning til af mariologiske overvejelser – og har givet anledning til i den kristne tradition – er ikke småting.

Hvad er Immanuelstegnets apoteose? Er det Maria, uden hvem sønnen, frelseren, ikke fødes – eller er det sønnen selv. Er Maria uden betydning? Og i hvilken grad ikke? Er det ikke vigtigt, at Gud har en navle? At Gud fødes som menneske af en kvinde? Er det ikke det sande under, at Gud bliver menneske ved et menneske? Er det ikke sandt, at Maria er underlagt den søn hun føder? Words, words, words – eller teologi, teologi og teologi.

Nu er det vel barnemad for begyndere, at Maria æredes højt i Middelalderkirken, i klosterlig fromhed såvel som i høj teologi, at Mariaviserne strømmede ud fra Mariabroderskaber og blendedes med en bernhardinsk og birgittinsk sensualisme – og derfor blev populære på modersmalene. Guddommelig idealkvinde og kerne-sund fødende pige.¹ En kvinde så sund og uopnælig, at heller ikke den protestantiske og moderne eftertid med Johannes V. Jensen og Sophus Claussen, ville glemme hende. De gamle på reformationstiden ville da heller ikke glemme hende, men de havde deres hyr med både at fremholde den nye lutherske anticølibatære kaldsetik – og så have en jomfru ren og skær med ind i den nye tid.

Det er vel ligeså veltygget barnemad for teologer, litterater og lægmænd, at man selvfølgelig hjalp sig ud af den knibe, som en eftertid har set som langt alvorligere, end den måske var. Eftertiden har nu anskaffet sig et så autoritativt syn på den skrevne tekst, at dens linievogtere er tvunget til at holde sig vågne om natten og lade sig hjem-søge af onde spøgelse ved tanken om, at nogen har kunnet finde på at ændre en tekst. Det tog man dog nogenlunde med ro dengang. Det kunne kaldes kontrafaktur, genbrug, mislæsning, omfortolkning. Det var noget man gjorde engang, inden Loven om ophavsret, Copydan og griske efterkommere af salmedigtere gjorde det til en forbrydelse.

Hans Thommissøn registrerer nøje, hvilke gamle tekster, der i rettet form er taget med fra den gamle papistiske tid i den nye evangeliske salmebog. Helsingørrektoren Hans Christenssøn Sthen kan vi takke for at have givet gamle kærlighedssange et nyt liv som kristelige. Kingo, den bølge, han digtede også kærlighedsviser om til gude-lige morgen- og aftensange til verdslige melodier, mens Brorson oversatte fra tysk. Man må grues ved, hvilke ændringer, der er sket i den oversættelsesproces. Han gør salmerne mindre pietistiske end de var i deres originalversioner – ligesom Kingo decideret omtolker Peter fra at være Romerkirkens hjørnestein til at være et bræddent kar. Grundtvig kan ikke bruge al den bodsfromhed til noget, så han skriver Kingo om – eller skriver direkte mod ham på Kingos egne versemål.

Salmebogen havde frem til 1953 den fordel, at den fremtrådte som en samling anonymt fællesgods, et tidløst hele; et egentligt autenticitetskrav gjorde man ikke gældende. Salmerne var autentiske og autoritative, når og fordi de stod i salmebogen.

Nu er man endt i en håbløs situation, hvor salmerne i den nye betænkning skal optræde med forfatterangivelse, affattelsestidspunkt, i originalversion – en misforstået respekt for de litteraturhistoriske liniedommere, som også har fået hele kommissionsarbejdet opdelt efter litteraturhistoriske periodiseringer. Sådant fungerer salmebogen ikke. Den har aldrig gjort det – og hvis den skal, er det at ophøje princippet om den døde bogstav til højeste norm, den historiske æstetik til det eneste legale medium for en kristen tanke. Teologi og kristendomsforståelse må vige for Copydan, ophavsret og Laubs Mindefond. Hvordan skal man ellers kunne forklare, at Betænkningen vælger at lægge sig fast på den version af »En rose så jeg skyde« som Laub publicerede i *Musik og Kirke* i 1920? Th. Laubs Mindefond og Selskabet Dansk Kirkesang har gjort meget godt for at udbrede kendskabet til dansk salmetradition – i den noget puristiske udgave, som laubianerne selv holder for den ene rette. Og det er da godt at fondene stadig scorer kassen. Men hvorfor skal der egentlig stå neden under den, at det er en tysk 1500-talssalme og at den senere er af Michael Praetorius, når det nu er en Laubsalme? Det blev den i det øjeblik, Laub valgte to vers ud af Mariasalmens samfulde 23, bearbejdede dem og oversatte dem mod den oprindelige mening. Det kan være en længere historie, der fortæller sig i Laubs kirkemusikalske program. Hvis man henholdt sig til kommissionens kommissorium, fra nyere salmeforskning at gengive de ældre salmer deres digteriske autenticitet, så er dette i hvert fald et fejlskud; det er falsk varebetegnelse, det er dårlig varefakta. Salmen er af Laub, der har skrevet den på en melodi til en Mariavise fra Middelalderen, hvis tekst i en sen udgave han lod sig lede af. Den er dog siden 1953 ikke længer et autentisk Laubprodukt, da der er tilføjet et vers af Uffe Hansen. Den ligger under alle omstændigheder langt fra det, man hævder var den oprindelige.

Historik

Anders Malling har gennemgået salmen meget fint i sit store værk. Og han er ikke i tvivl om, hvad teksten handler om:

Det er Maria, som står i forgrunden. Hun er rosen, d.v.s. rosenstokken eller rosenbusken. Roden er hendes moder sancte Anna, og blomsten er Jesus. Det stemmer ganske med de mangfoldige middelalderlige billeder af »St. Anna selvtredie«. ²

Nu er problemet så imidlertid, at den version, man sædvanligvis går ud fra og som stammer fra den tyske salmehistoriker Philipp Wackernagel, er hentet i en salmebog fra 1600. Wackernagel forbedrer teksten ved at ændre det tyske ord »Ros« til »Reis«, altså fra rose til kvist, skønt de ældre versioner alle har rosen. Ændringen er teologisk velbegrunderet. Maria kan nemlig kun være et medium:

ES ist ein Reis entsprungen
auss einer wurtzel zart,
Als vns die alten sungē,
auss Jesse kam die art,
 Vnd hat ein blümlein bracht,
mitten in kaltem winter,
wol zu der halben nacht.

Das Reislein das ich meine,
daruon Isaias sagt,
Ist Maria die reine,
die vns das blümlein hat bracht

...

Aha, rosenblomsten (das Blümlein) springer ud af kvisten på stubben. Jesus af Marias moderskød – om vinteren, på landet, om natten, ved Bethlehem. I de middelalderlige originalversioner er billedet det, at roser som planter i knopperne bærer nye små roser. I protestantisk tradition ændres det aspekt ved at man knytter billedet til Es 53, 2: »Han skød op som en kvist for hans åsyn, som et rodskud af *udtørret* jord, uden skønhed og pragt til at drage vort blik, uden ydre, så vi synets om ham« – men så forsvinder rosen og dens skønhed jo strengt taget. Jesus selv bliver til kvisten. Altså laver man en ny rollebesætning, hvor Jesus fra at have været en lille blomst af den store skønne rosenplante, bliver til rosenspiren selv, der i trods og mod al fornøft kæmper sig frem af dårlig jord om vinteren i mørket. Dette er snarere

johannæisk med parallelliseringen af rosen med ordet og lyset, som mørket ikke fik bugt med, mennesket, som verden ikke ville kende.

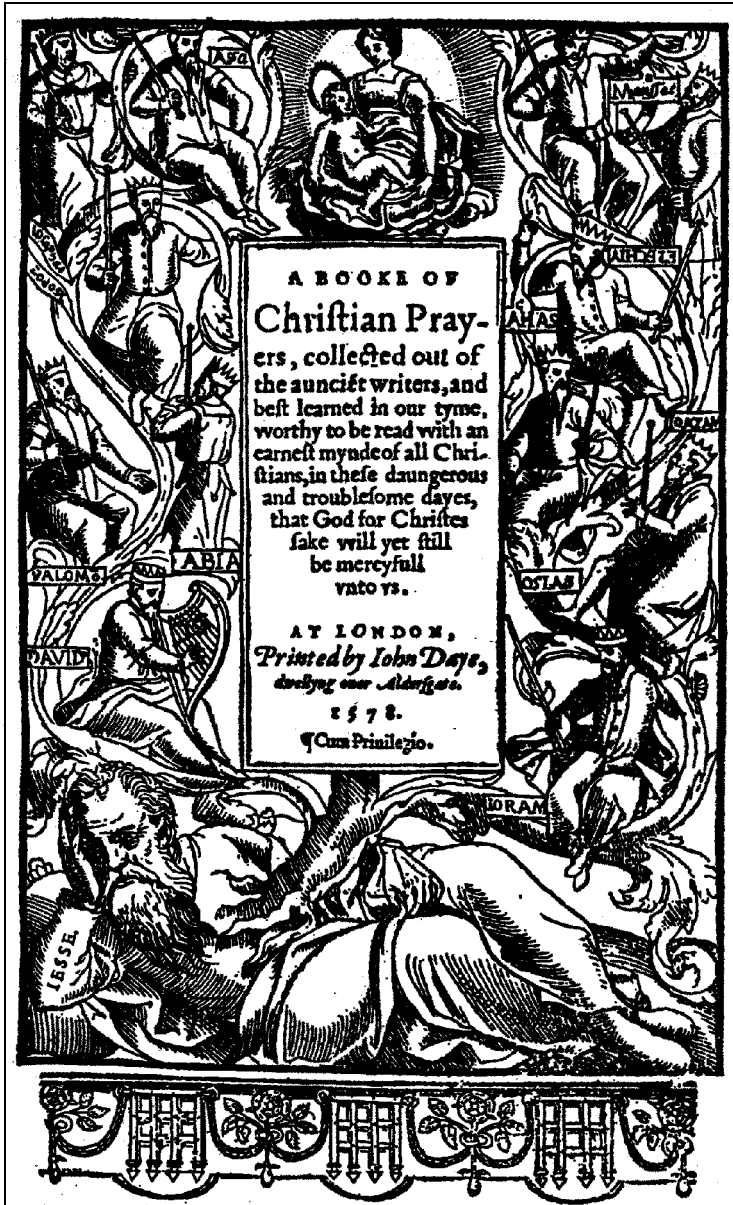
Nu kommer så imidlertid Michael Praetorius i 1609 og udvælger to vers af Mariavisen til sin *Musae Sioniae*. Han fastholder som de gamle versioner, at det er rosen, der skyder op, men ændrer i andet vers:

Das Rösselein, das ich meine,
Daruon Esaias sagt;
Hat vns gebracht alleine
Mary, die reine Magd
...

Så har vi trods alt, om end i afsvækket form, fastholdt Maria som rosenkvist og Jesus som rose på kvisten. Ja selv Anna er bevaret som stub. Hvordan det billedligt kan tage sig ud, ses i titelbladet til en engelsk bønnebog fra 1578 (fig. 1). Stubben vokser ud af Esajas' side og skyder i Israels konger, der ses hele vejen op. Øverst springer så rosen ud med Maria omgivet af en stråleglans. Hun sidder med sin søn, der har glorie om hovedet – i rosen. Maria kunne have siddet på en kvist på stubben som en af Israels konger og ladet sit barn være rosen, men dette er faktisk en meget diplomatisk løsning. Jesus, Marias søn, springer ud af kvisten på stubben. Han er den allersene-ste blomst på væksten.

Th. Laub

Thomas Laub anvendte Praetorius' tekst, da han fremdrog den og oversatte den til dansk for første gang i 1920. Han kalder dog kun sin oversættelse for et forsøg.³ Da sker det forunderlige, at kvisten helt forsvinder. Nu skyder rosen uformidlet op af den sorte jord. Det er galt nok at Maria reduceres til sort jord, men da den kom i salmebogen i 1953 var Marias varme moderliv blevet frossent, ja bundfros-sen gold jord. Ja, ja, knægten kan vel skyde og spire af sig selv i fro-sten? Det nærmer sig et paradoks, hvis ikke Laub havde nævnt, at »en jomfru var hans moder, Maria skær og ren« – og dog er jomfru-fødsel jo altid paradoksalt. Laub spænder salmen op i en polaritet mellem den sorte jord – og så det liv og lys, der bryder frem af den. Det er en johannæisk inkarnationstanke, der minder om de lysfyldte

Figur 1

opstandelsesbilleder hos både Kingo og Grundtvig. Her sejrer lyset jo netop over mørket. Laubs version er ikke rigtig god. Den bygger på gentagelser, der er de ældre versioner fremmed. Selvom han to gange nævner Bethlehem, er den sorte jord gearret efter den grundtvigske, danske agrar- og højskolepoesi. Det synes dog at være grundtvigianerne, der ændrer sort til frossen, da den dukker op i Dansk Kirkesangs salmebogstillæg i 1928. Hermed får man en endnu stærkere nordisk lokalisering.

Laubs oversættelse var ikke den eneste på markedet. Da Laub havde fremdraget melodien blev den populær som korsang ved julekoncerter. Harald Vilstrups version blev optaget i Tidehvervs Tillæg fra 1934. Vilstrup er nok den salmedigter i 20. århundrede, der er mest kongenial med 1500-tallet. Han kan tænke med på de gamles billedsprog. For ham er der roser og roser sætter knopper. Og knopper kan springe ud. Han fordeler rollerne smukt mellem Maria som rosen og Jesus som hendes lille knop:

En Rose er oprunden
alt paa den øde Vang,
Nu er den glæde funden,
hvorom de gamle sang.
Dens knop sprang ud saa brat
midt i den kolde vinter
og i den dybe Nat.

Den rose uden Lige,
saa har Jesaja sagt,
en ren, uskyldig Pige
til Jordens Trøst har bragt.
Maria, Jomfru blid,
hun fødte, Gud til Ære
et Barn ved Midnatstid.

Figur 2

Mariavisens tone er fint truffet. Hos Laub er det lovsangen, der bryder ud ved synet af rosen; hos Vilstrup er det trøsten, der inkarnerer sig i den mørke nat. Det er den fødselens glæde, der er i centrum.⁴

På titelbladet af Samfundet Dansk Kirkesangs salmebogstillæg fra 1928 ses rosen som en kæmpestor stiliseret Tudorrose, netop spiret af jorden (der slår revner) og alligevel i fuld blomst (fig. 2). Den udsender lys til verden, men det er ingenlunde klart, hvad rosen betyder, hvem den er allegori på. Maria eller Jesus? Men følger vi Laubs salme, der er nr. 5 i tillægget, er der ingen tvivl – det er »ham«. Absurd er billedet, når man således ser bort fra en eller anden form for biologisk rationalitet, at der skal en stamme, en kvist og en knop til, førend noget kan springe ud. Her er det hele sket i ét nu.

Skønt Laubversionen har et »da«, som fører over i lovsangens »nu«, er den ikke desto mindre en noget konstaterende salme. Der mangler om ikke en pointe eller applikation, så måske nok en udfoldelse i kristologisk/soteriologisk retning. Hvad betyder den rose? Det var i hvert fald, hvad man mente, da den aspirerede til optagelse i salmebogen i 30'erne.

Grundtvigianeren Uffe Hansen søgte og fandt. I en schweizisk, protestantisk salmebog fra midten af 1800-tallet fandt han en version af F. Layritz, hvoraf det tredje vers er det, der kom til at stå i DDS som tredievers:

Den Rose fin og lille
 har dejlig Duft og Skær;
 Den lyse for os vilde
 og sprede Mørket her;
 I Sandhed Mand og Gud
 af Syndens Nød og Pine
 han naadig hjalp os ud.

Det var så det vers, der kvalificerede salmen til optagelse i salmebogen, som Uffe Hansen selv begrunder det:

Men evangeliets fylde bryder først igennem i det tredje vers, uden det vil sangen snarere være skønsang end salme, og om end det sarte billede her må sprænges, så bør det dog med, også for at grundtonen i den gamle vise ikke skal forflygtiges ...⁵

Uffe Hansens version gør salmen til entydigt johannæisk. Lyset skinner i og spreder syndens mørke. Lyset er ikke modsætning til frosten, men meget snarere til det den *sorte* jord. Hansen ved det dog godt; billedet kan ikke bevares. Vi må forlade Maria og tænke på, hvad manden og lysets Gud betyder. Det er trods alt en evangelisk salmebog, den skal stå i. Det tredje vers rammer så i øvrigt den tanke om den lille Jesus, som 1500-tallets salmedigtere ofte betjente sig af – for at undgå tanken om den dømmende Kristus. Duften er pietismens yndlingsbillede, da duften henvender sig til en den mest inderlige sans. Alt i alt en smuk og inderlig afslutning af de to (næsten) laubske vers.

Jamen det vers må vi så af med ifølge det nye forslag. Ganske vist var det det, der gjorde den til en salme, men det er uautentisk i forhold til Laub – bortset fra at Laub er uoriginal i forhold til den middelalderlige Mariavise. Laubs er højest en gendigtning af en bestemt, sen version af Mariavisen. Heller ikke han har gjort sit arbejde godt nok. Men han tænkte sikkert heller ikke på ophavsret og autenticitet. Han tænkte på musik og kirke. Og så fremdeles. Hvad nu, hvis man fandt et manuskript med en endnu ældre version? Og hvad nu i det hele taget hvis? Der er ikke ende og begyndelse på det vrøvl, man roder sig ud i, når man vil konstruere sig tilbage til det oprindelige, det autentiske. Salmebogens version er »uautentisk« i forhold til Laubs oversættelsesforsøg, men Betænkningens version retter ikke i overensstemmelse med Laubs åbenbart i øvrigt kanoniske tekst »frosne« til det ligeså gode danske »sorte«. Spørgsmålet om, hvorfor der skal stå en Mariavise i salmebogen, en vise som Laub for øvrigt kun fremdrog på grund af melodien, stilles ikke. Berøringsangsten kommer af, at der er gået litteraturhistorie og filologi i salmebogen. Man har overført arbejdet med at etablere en oprindelig tekst fra de teologisk-filologiske og litteraturhistoriske videnskabsgrene på det, der netop i sin hele funktionalitet unddrager sig en sådan omklammering. Hvis man vil have forstenede, men korrekte versioner af kirkesalmerne; hvis man ikke vil tillade, at salmer er til levende brug, så er det om at styrke angsten for berøring – af de senere ændringer. Problemerne vil imidlertid stå som brodsøer ind over den salmebogs-kommission, der ikke vil acceptere, at skal der synges salmer, så må de i langt de fleste tilfælde oversættes, bearbejdes, rettes til. Og hvem er det så, der skal gøre det arbejde? Salmebogs-kommissioner, selvfølgelig – hvem ellers?

Noter

1. Ernst Frandsen: *Mariaviserne. Den lyriske Madonnadigtning fra Danmarks Middelalder, belyst gennem Bønnebøgenes Prosatekster*, København 1926.
2. Anders Malling: *Dansk Salmehistorie*, 1, København 1962, s. 337. Se også P. Poulsen: *Salmebogen fortæller*, København 1954, s. 17-20 og C. Raunkiær: *Planterne i den religiøse Digtning især Salmedigtningen*, København 1931, s. 178 f.
3. Thomas Laub: *Musik og Kirke*, København 1920, s. 74-75.
4. Se også Aage Dahls gendigtning i hans *Tillæg til Salmebog for Kirke og Hjem*, Horsens 1936.
5. Uffe Hansen: *Af salmesangens historie*, Odense 1959, s. 20.

Carsten Bach-Nielsen, lic.theol., lektor
Studstrupvej 13A,
Studstrup,
8541 Skødstrup

Om salmer og modernitet: Fra Grundtvig til Grotrian

- Engang blev den originale salme skrevet, siden kom kopien. At imitere gør selv Grundtvig, der hører til den første generation af moderne salmedigtere, der forkynder på baggrund af fraværet. Salmen adskiller sprog og verden. Salmesproget har en performativ funktion: Ordet skaber hvad det nævner. Derfor kan det moderne digt autoriseres som salme.

De tre runde skiver: Oblaten

Jeg tillader mig indledningsvis at historisere lidt uden at forpligte mig på denne historiserings sandhed. Det har Salmebogskommissionen selv gjort. De har delt salmer ind i århundreder, og det er en noget primitiv form for historisering. Min er lidt bedre. Den er trinitarisk og kommer fra den tyske dekonstruktionist og litteraturteoretiker Jochen Hörischs trilogi, hvor sidste bind hedder *Ende der Vorstellung*.

Hörisch deler medie- og litteraturhistorien op efter tre runde skiver: Nadverbrødet, der har form som en mønt, er symbol på den første epoke; selve mønten, altså pengene, på den næste, medens vi er på vej ind i det tredje rige symboliseret af CD-Rom'en. Oblat, mønt, CD. Disse tre skiver symboliserer religion, økonomi og information og er tre kommunikationsformer eller inkarnationsformer. I oblaten bliver ordet konkret, begribeligt, forståeligt og sansbart. Brødet er tegn for en mening, og på den måde kan vi spise et ord. Helt bogstaveligt. Pengene inkarnerer sig i mønten, så man kan se dem, men de kan ikke spises, kun gemmes. Værdien får i mønten et konkret tegn. Information erindres af CD-Rom'en (read only memory). Bemærk så

megen ihukommelse, der er i de tre skiver. Disse skiver og kommunikationsformer, religion, økonomi, kommunikation, stabiliserer og entydiggør sproget. De skal ikke fortolkes; og de kan ikke misforstås, fordi de er digitale. Enten er du med mig eller imod mig. Det er enten mine penge eller dine. De er enten sande eller falske i modsætning til sproget og litteraturen, der begge er hinsides sandhed og løgn. I salmen mødes det entydige – religion, med det, der er hinsides sand og falsk, litteraturen.

Hvis vi ikke havde de tre skiver, kunne vi ikke forstå hinanden eller verden. Sprog og litteratur er således for Hörisch ikke kommunikationsmedier. Skiver afløser hinanden, men gamle skiver findes side om side med nye. Man kan endnu gemme gamle 78'ere, singleplader eller LP'er. CD'en afløses snart af DVD. Man kan endog have salmer gemt på en CD, endda en ROM.

Vi er langsomt på vej henimod det pengeløse samfund. Vi kan allerede nu opleve, hvor meget der er gratis og ufortjent på Internettet. Mønter hører en vis fortid til; som oblaterne. I en fremskridtsoptimistisk, historiserende optik bevæger vi os fra religion (hvor mennesket skabes af Gud) og økonomi (hvor mennesket skaber sig selv ved arbejde)¹ hen til netværkssamfundet (hvor skaber/skabt ikke kan skelnes).

De fleste salmers univers er oblatens. Den første skives tekster er skrevet af fx Prudentius eller Ephrem (4. århundrede). Salmer har aldrig spillet nogen stor rolle på markedet, og penge eller økonomi indgår ikke i salmernes univers – heller ikke de moderne.² Salmer er historiefilosofisk og muligvis også genremæssigt set præmoderne. Der blev dog også skrevet masser af salmer i det moderne, i mønternes epoke. Vor salmebog er faktisk domineret af moderne salmer fra Grundtvigs tid. Der er tale om salmer skrevet i det moderne pengesamfund, men som dog tit henviser til oblatens tid. De henviser ikke til samtiden eller den samfundsmæssige virkelighed – eller de gør det kun indirekte, negativt, diskret, subtilt. Salmer skrevet i vor tid, i nutidens, kunne tænkes at vise tilbage til Grundtvigs tid. Meget tænkeligt endda. Imitationer af imitationer.

Pengene og livet: Kirkeklokke og påskeliljer

To salmer – mindst – af Grundtvig handler om storbyen eller København. *Kirkeklokke! ej til hovedstæder / støbtes du / men til den lille by.* Og

Paaskeblomst, hvad vil du her? Men hvor er her? I 'havn', dvs. i København, hovedstaden. Vi ved ikke, hvem der taler i de to tekster, men vi kan se, hvem der tales til. I den første tales der til en kirkeklokke, i det andet til en blomst. Det kan man kun ved hjælp af klassisk-retoriske troper: apostrofe og *prosopopeia*. Med dem giver man livløse ting liv. Klokken får ører, så den kan høre. Klokker skal ellers selv høres, men det kan de ikke i hovedstaden, denne storby, hvor mønten er symbol, og pengene klinger. Klokken står stille, ellers kunne den ikke høre, hvad den blev skabt til, nemlig den lille by. Kirkeklokken kan også noget; det er dens lyd, der vækker en salme, der lyder hver dag. Denne salme består af ren lyd, og lyden får mening fra fortiden: '*Mens som barn på landet jeg var hjemme*'. Larmen i byen er sådan, at kirkeklokken ikke kan høres. '*Når de kloge de samles i by / skaber Vorherre et babel på ny*', skriver Grundtvig et andet sted, for i byen er sproglig forståelse ikke mulig, kun pengenes tale er. Kirkeklokken kan mere; den kan huske og citere salmevers, og vi får da i salmen et citat fra klokken. Den kan citere Kingos: '*(Som) den gyldne sol frembryder*.'

Imidlertid er det sjældent, at Grundtvig hører kirkeklokken. Det gør han kun, når han er tilbage på landet. Selv er han nemlig hjemløs i byen: '*og har hjemme, selv jeg ved ej, hvor*.' Der er masser af modernitetserfaring i dette fantastiske digt, men det har alle, så det er ikke noget at skrive hjem om. Tabet opvejes ved at forestille sig en fortid. Teksten er skrevet af én hinsides graven. Grundtvig bruger fantasien, og fantasi er forestillingen om døden. I fantasien er man borte fra verden, og verden er borte, for man er jo i en anden verden. Han forestiller sig, at klokken lyder, uden at han er der til at høre den, men at den vil lyde for andre og fortælle om ham. Forudsætningen for at høre klokken synes at være fraværet af den. Den kan kun høres, når man er et sted, hvor man ikke har hjemme, endda når man ikke engang ved, hvor man er. Fraværet fra kirkeklokken er dels at være i hovedstaden dels at være død, og disse to tilstande minder om hinanden. Man kan kun høre, når man ikke kan høre. Man kan kun forestille sig, at man ikke kan høre.

Hvad nu påskeblomsten angår, denne foragtede bondeblomst, er den en allegorisk figur for Grundtvig, digteren, selv. Han er jo den foragtede bondedigter, der kommer til byen, og 'hvad vil du her', spørger de andre digtere. Jeg vil vinde, svarer digter-blomsten. *Paaskeliljen* blev opført på Det Kongelige Teater. Teksten, som vi synger til påske, er taget ud af en teatralisk kontekst. Den henviser direkte til byen København. Den handler om digter-jeg'et, der gerne vil leve

evigt, for man digter for at blive udødelig – kan de døde (digtere) ikke opstå, intet har de at betyde. Det ved enhver digter. Når påskeblomsten er Grundtvig, kunne vi måske tillade os at lade kirkeklokken være salmen eller i al fald salmelyden, salmen som tegn eller endda *the sound of Kingo*. Kingo ej til hovedstæder.

Grundtvig kæmpede ofte mod den store forgænger, Kingo. Ikke i *Paaskeblomst* hvor det var samtidens digtere, han ville slå ud. Hvis nu kirkeklokken er Kingo – Ki/Ko, får teksten en helt ny betydning. Kingo hører landet og fortiden til, men Grundtvig kan skrive den ny tids salmer og fremtidens salmer, der kan høres, når han er død. Kingo er landets, fortidens og barndommens digter, men selve teksten, hvori dette fremsiges, er nutidens eller nytidens, som Grundtvig sagde.

Grundtvig havde selv en trinitarisk historiefilosofi: Barndommens tid, manddommens, alderdommens. Fantasiens oldtid, følelsens middelalder og forstandens nytid. Han var fuldt ud klar over, at han levede i den sidste tid, forstands- eller refleksionstiden, hvorfra han så tilbage på barndommens eller fantasiens tid. Denne tabte fortid kunne imidlertid genskabes i salmens form, ganske som middelalderen kunne genskabes i historieskrivningens. Den samtidige tekst var forstandsskrifterne, dvs. de ikke-poetiske sange (højskolesange), og skoleskrifterne og skrifterne om politik og oplysning. Salmerne var derfor en slags simulakra; bevidst skrevet som fortidige og refleksive uden nostalgi. Fortiden, barndommen, fantasiens rige har vi ikke hjemme i. Det er det tabte land. Vi lever i hovedstaden og ved ikke, hvor vi har hjemme.

Salmer efter pladespilleren: De skal virke

Lyrisk minder mere om musik og skulptur end om romaner og fortællinger.³ Hvad fortæller musik eller skulptur noget om? Hvad forestiller en melodi? Ingenting. Er salmer lyrik? Vi kan ikke afgøre det definitivt. I en lille bog med titlen *English Hymns* siger Arthur Pollard, at en salme (hymn) er: »a kind of folk-poetry known by, and appealing to, all classes of the community.«⁴ Her har vi en opfattelse af salmen, hvor det afgørende er forholdet til brugeren – dvs. forbrugeren. Salmen er vare. Arthur Pollards sympatiske definition ville passe bedst på en tv-serie, hvor netop den brede appel er succeskriteriet. Pollard skrev endvidere, at »hymns form part of the *literary* consciousness of every Englishman« (min understregning). Det samme ville man sik-

kert have kunnet sige i Danmark i 1960. Det har noget med skolen at gøre. For det var selvfølgelig der, at børn lærte salmer. Det var før markedets musik blev dominerende i skolens musikundervisning ('sang' hed det). Salmer er ikke 'folk-poetry' længere, den rolle har D.A.D, Aqua, Kim Larsen og Brd. Olsen overtaget, og forsøger salmer sig som 'folk-poetry', kommer de til at ligne de nævnte. Man kan ikke skrive salmer (eller melodier) med bred appel, uden de bliver dårlige eller poppede. Jeg kan stramme det: Forståelige salmer bliver dårlige salmer. Rock skal der kun sættes pris på i hel konkret forstand. Det, der har en pris, behøver ikke også en værdi. Rytmask musik er mønternes musik.

Jeg er begyndt at tænke historisk, og i så fald kan lyrik udnævnes til et paradigme på modernitet allerede i Hugo Friedrichs: *Die Struktur der modernen Lyrik*.⁵ Det lyriske sprog fra Charles Baudelaire til i dag er det, der mest adækvat har indfanget det modernes kompleksitet. Moderne poesi er og må være vanskelig (difficult), fordi det moderne liv er, sagde T.S. Eliot. Mange ville sikkert være enige i, at moderne lyrik er vanskelig, hermetisk, uforståelig. Det gælder fra Arthur Rimbaud til Paul Celan. Det gælder vel hele det tyvende århundredes lyrik. Hvis nu salmer er lyrik, vil de kunne beskrives som lyrik, og hvis det nu er sandt, at lyrik ikke repræsenterer noget, ikke formidler et indhold, en ide, eller et budskab, må det gælde også for salmen. Men hvis lyrik er paradigmet på modernitet, får vi vanskeligt ved at fastholde ideen om salmen som lyrik, såfremt den er forståelig. Derfor er 'moderne' danske salmer ikke lyrik og ikke moderne.

Nykritikerne ville i det store og hele være enige i, at poesi er uden indhold, eller at formen er indholdet. Som Cleanth Brooks engang sagde: 'Stor kærlighedsposi har som indhold: You're the cream in my coffee', og så er det sagt. Poesiens indhold er, som en anden sagde, digteren John Crowe Ransom, dets universaliserbare prosa-kerne, men det var poesien uvedkommende. Og denne nykritiske ide kan vi sagtens bruge om salmer. De handler om Gud, og dermed er det sagt – forhåbentlig. Resten er det interessante.

Johan Olaf Wallin (1779-1839), ærkebisp i Uppsala, ophavsmand til en ny svensk salmebog i begyndelsen af forrige århundrede (1819), troede, så vidt man kan bedømme det, ikke på Gud.⁶ Han har tre salmer i vor salmebog og 130 (og 200 oversættelser) i den svenske fra 1819. Den mest kendte er nr. 370.

Han er ikke så god i Danmark som i Sverige.⁷ Man kan bestemt også med god ret sige, at der ikke er megen evangelisk-luthersk kri-

stendom i hans salmer. I Wallins 'Herre Gud, du er og bliver' (nr. 370) er strofe 3 metapoetisk eller selvrefleksiv. Dette fænomen findes ofte i salmer – meget hyppigt hos Grundtvig. Det betyder, at salmen pludselig begynder at tematisere sig selv; dvs. omtale sig selv som salme. Der er tale om en art selv-autorisation. Salmen siger: 'Jeg er en salme'. Wallin skriver: 'Men når salmesangen stiger / op mod evighedens kyst, / uro stilles, angest viger.' Udsagnet er dels referentielt og siger noget generelt om, hvordan salmesang *virker* på den syngende. Det er en poetik eller en lille salmeteori. Den er tidstypisk, for der var mange, der dengang mente, at poesien havde en slags terapeutisk-psykologisk virkning. Det var en af poesiens funktioner, før vi fandt en mere effektiv og mindre bivirkningsfri realisering af denne romantisk-poetiske drøm i psyko-farmaka.⁸ Når man synger salmer, forsvinder angsten, og man 'længes til sin Faders hus'. Det er endnu en fordobling, for det kan næppe afgøres, om man længes tilbage til ens barndom, hvis der blev sunget salmer i ens hjem (*temps perdus*), eller om længslen er fremadrettet mod evigheden.⁹ Udsagnet om salmens virkning kan også rette sig mod selve den tekst, der udsiger det. Salmen er dermed performativ. Den handler ikke om noget, men den handler. Den frembringer det, den taler om. Atter er det en teknik, som vi kender fra en af Grundtvigs metasalmer. 'Giv mig Gud en salmetunge' begynder han. Vi oplever i løbet af salmen, at han har fået en. Vi overværer jo en kommunikation mellem en giver (Salme 90) og en modtager, hvor vi står uden for som begærende subjekter. Der fik Grundtvig noget – en salmetunge – kunne vi ikke også få en? Tungen, dvs. sproget, skaber derefter følelsen. Hvis jeg får en salmetunge, først så kan jeg føle, står der. Vi får en tunge, idet vi er nødt til at bruge tungen, for at kunne syngte tegnet 'salmetunge'. Vi bliver derved tungebevidste og erfarer, medens vi synger, at vor tunge er blevet en salmetunge. Selv bjerge og skove begynder at syngte, idet de dog kun kan gentage som et ekko. Der sker noget, ligesom hos Wallin. Salmer handler ikke om noget; de handler. De er performative.

Salmen skal autoriseres

Hvordan skelner man mellem salmer og ikke-salmer? Der findes ikke æstetiske kriterier, dvs. kvalitetskriterier. Det er et spørgsmål om smag, og denne befinder sig i salmetungen. Salmer er heller ikke sal-

mer, fordi de har et eller andet teologisk indhold. Dette kan ikke bruges som kriterium, for indholdet er en effekt af tolkningen.

Grundtvigs *Paaskeblomst! hvad vil du her* er blevet gjort til en salme, fordi den på et tidspunkt er blevet autoriseret.¹⁰ Når det først er sket, er det næsten ikke til at sætte den tilbage i den oprindelige kontekst og afsalme den. Det er autorisationen alene, der gør en tekst til en salme. Der findes kun en kontekstuel salmedefinition. I teorien kan alle tekster blive salmer, men for at det kan ske, skal der forhandling til. Jeg kommer med et forslag, der er ligeså urealistisk, som hvis jeg for firs år siden havde foreslået *Paaskeblomst!* eller *Se, nu stiger solen*.¹¹

Hyper-moderne salmer: Simon Grotrian

Moderne salmer er dårlige, fordi de *ikke* ligner samtidens litteratur. De ligner schlagere. Det er ikke salmeskrivernes skyld; det er ikke, fordi de ikke kan skrive, men fordi kunstsystemet er et helt andet i dag end i det nittende århundrede. På Grundtvigs tid var der ikke noget, der hed massekultur. Når han skrev salmer, skrev han ikke *anderledes*, end når han skrev verdslige digte. Han skulle ikke finde en anden form, stil, billedsprog eller retorik for at skrive salmer. Men i det tyvende århundrede er det digteriske sprog blevet et andet end massekulturens.¹² Lyrikken kan beskrives som netop modernitetens paradigme. Når det sker, ophører digtet med at være 'folk-poetry'; den bliver, som omtalt, vanskelig, hermetisk, uforståelig. Hvis der skal moderne salmer i en kommende salmebog, og det tror jeg ikke, der er noget ønske om, men hvis der skulle, skal man gå helt anderledes til værks, end man har gjort.

Jeg kunne sagtens forestille mig, at man tog digte af Søren Ulrik Thomsen, Pia Tafdrup eller endda Pia Juul. Men allerhelst af Simon Grotrian.¹³ Hans digte er ligefrem kristne; så dem, der er bekymrede for indholdssiden, kan være rolige. Men Grotrian er måske også den mest hermetiske digter, vi har i dag. Sprog og verden er totalt adskilt. Men her skal man huske, at for størstedelen af alle mennesker, er salmer også totalt meningstomme og uden nogen henvisning til nogen virkelighed overhovedet. Hvor svært er det ikke at forbinde noget med, at man kan byde et år velkommen? Velkommen 'år', det var dejligt, at du kunne komme. Men vi har vænnet os til, hvor underlig, moderne og vanskelig Grundtvig er. En lang tradition af grundtvig-

ske præster har gjort ham fortidig og forståelig bl.a. ved at læse ham biografisk og se bort fra teksten.

Simon Grotrians metaforer kan noget som fx '*Livet er en ko*'.¹⁴ Eller: '*Skibe er Vorherres sko / usynlig går han rundt i dem / vi klapper ad hans stjernestøv*'. Dette er en tidssvarende metafor, og hvorfor skulle vi ikke kunne synge den slags? Jeg tror ikke på, at vi kommer til det. Min fornemmelse er, at kommissionen er uden kontakt til samtidens diskussioner om lyrik.¹⁵

Det tyvende århundredes litteratur og litteraturteori har i overvejende grad været negativt bestemt af forholdet til massekulturens produkter (film, pop, tv). Litteratur er mod-information, som Jan Kjærstad har sagt. Så hvorfor ikke: Salmer er mod-information?

Lad mig slutte med et forslag til en ny salme, der ikke kommer med nu, og som må vente ligeså længe som *Paaskeblomst!* eller *Se, nu stiger solen*. En sonet af Grotian fra samlingen *Risperdalsonetterne*.¹⁶

Herre, du er nærmest
hvis du lige drejer kloden på sin sokkel
den vil knitre af dit lys

Det stilles frem på verdens offerbord
vi hinker gennem salmerne
en radio betrådt af skøjter
orglet stod i flasken
med et låg af brød og vugger, som japanske/ svampe
bort fra krig.

Og digterne med propper
skraber hagen mod en trone.

Du har vipper
og man smides i det ny
som taler børn i rigtig søvn.

Der er fjorten linjer, som der skal være i en sonet og en opdeling i kvartetter. Der er en vis rytme. Hvis man forestiller sig to sprog, hvor det ene findes skjult bag det andet, kan man komme nærmere på, hvad der foregår i digtet. Situationen er en gudstjeneste. Der er et alter (offerbord); der er salmer, orgel, kalk (flasken), brød, vugger (alterbægere ligner små svampe eller paddehatte – og dermed associati-

onen til Japan). Der kan være en trone i en kirke. Og digtet slutter muligvis med en barnedåb. Digtets sprog gennembyrdes eller gennemhulles flere steder af salme-ekkoer. Forskellen på Grotrian og de såkaldte moderne danske salmeskrivere fra Aastrup til Smedegaard er, at deres salmer kun er ekkoer. De forsøger bevidst at skrive salmer, og derfor går det galt. Salme-resterne, der dukker op til overfladen hos Grotrian, er 'Herre, du...nærmest.' Dette er en indgangsbøn, ja, første ord er identisk med indgangsbønnen. Dernæst 'nærmest'. Endnu et ord med masser af salmeassociationer. Gud er os eller verden nærmest; eller 'nærmere Gud til dig'. Dernæst kommer 'dit lys'. Vi får en åbning, der fortsætter traditionen fra morgensalmerne, men som også fornyr den, så det ikke ender i kliche. Dette er den eneste måde at komme fri af traditionen på samtidig med, at man beholder den. Jakob Knudsen havde megen besvær med at skrive morgensalmer, og siden ham er det næsten ikke lykkedes.

Efter indgangsbøn og morgensalme kommer selv gudstjenesten. Der er lys på alteret – offerbordet. Salmesang i danske kirker er tit en hinken gennem dem. 'En radio betrådt af skøjter'. Det kan være, at gudstjenesten høres i en radio, som skratter, men sådan kan salmer også lyde, og faktisk skratter det ofte i højtalerne i kirkerne, som om der var nogen, der kørte på skøjter. Der er elektronik og teknik i en moderne kirke. Alle ved det, men her er det med i en 'salme'.

Pladsen tillader ikke en gennemgang af orglet i flasken (ligesom et skib i en); metaforene om at lukke, sætte prop i osv. fra den næstsidste kvartet er interessant. Det kunne være en henvisning til prædiken: præsten er digteren, for en prædiken er et slags digterværk, og den kan enten sætte en prop i, dvs. lukke for budskabet, sende videre (flaskepost) eller konkludere. Amen er en prop i flasken. Præsten står højt oppe, og undertiden når hagen ikke langt op. Digterne kunne også være (salme-)digterne, og da er disse to vers udgaver af Brorsons om, at vore ord vil ikke meget sige. Vi når kun lige at skrabe hagen. 'Vipper' har man, hvis man har øjne. Gud har vipper; vi er ved velsignelsen, og se, jeg gør alting nyt. Vi smides i det ny – der så også kan henvise til dåben. Der sluttes med, at vi bliver som børn igen; en ny udgave af 'Sov sødt barnlille'. Og det er en rigtig søvn. Det kunne også være forudgribelse af døden som hos Grundtvig.

Jeg vil tro, at der i Simon Grotrians efterhånden omfattende forfatterskab er 50 tekster, der kunne blive virkelig moderne salmer, for det er nødvendigt for salmer at være absolut moderne. Problemet er blot,

at ingen vil have moderne salmer.¹⁷ Det ender nok med gentagelsen: Aastrup og Lissner. Vi vil have noget, der ligner.

Noter

1. For socialisten skaber mennesket jo sig selv ved at arbejde. Det skaber også den anden verden (den anden natur). Der er dermed i kristendommen, som i socialismen, to verdener. Forskellen er klar nok; den anden verden, Himmerige, har vi ikke skabt ved arbejde. Der er også to verdener i CD'ens tid. Den anden verden er den virtuelle virkelighed, der bliver sværere at skelne fra den virkelige verden. Vi lever i et *dream society*.
2. Ephrem brugte dog møntmetaforer om Jesus.
3. Jeg har netop læst digter-teoretikeren Niels Lyngsøe skrive dette i *Politiken* – og det satte mig i gang med disse betragtninger. Han gjorde det i forbindelse med en fremragende nærlæsning af et digt af Anne Mette Kure Andersen.
4. Arthur Pollard *English Hymns* (London, 1960, s. 7). Jeg benytter her lejligheden til at udtrykke min undren over den snævertsynede nordisme, der synes at have præget Salmebogskommissionen. Hvorfor har de ikke medtaget engelske salmer? Der findes moderne, traditionelle salmer, fx biskop T. Dudley-Smiths meget sunge. Han har slet ikke været nævnt, mig bekendt.
5. Den udkom i 1956 og er vel en af de vigtigste bøger i konstruktionen af modernismen. Den fik en stor indflydelse i Danmark, især efter at den kom i oversættelse i 1968. Jeg sætter her spørgsmålstegn ved Friedrichs historicisme ved netop at vise, at Grundtvig og Wallin er moderne.
6. Det er tankevækkende, at kunstnere i modsætning til præster, kirkelige embedsmænd og menighed skal være bekendende kristne. Da man ikke kan vide det helt, har man valgt at medtage salmer skrevet af præster. Kunne Rifbjerg komme med? Jeg har foreslået, inspireret af Søren E. Jensen, *Duerne flyver* som helligåndssalme.
7. Dette skal afsløre, at de kriterier, vi bruger, ofte er nationale og ikke kvalitative.
8. John Stuart Mills depression blev helbredt ved at læse William Wordsworths digte, som Mill beskriver det i sin *Autobiography*.
9. Hvis det er det sidste, er denne salme i farezonen og allerede på vej ned til de åndelige sanges forkommer, for danske salmer må helst ikke indholde udsagn, der udtrykker længsel efter evigheden. Det tyder noget på.

10. Jørgen I. Jensen skriver i *Den fjerne kirke*, at det var Carl Nielsens musik, der bidrog. Og melodierne skal tænkes med.
11. Dette digt apostroferer, så der findes dermed et du i det; det er ellers mest et jeg/mig-centreret digt. Et jeg siger: 'Se, du der'. Lyrik overhører man, som Mill sagde. Vi overhører, at et jeg taler til et du. Der findes dog en apostrofe til dagen. 'O, dag'. Her synes du'et væk.
12. Det er dog sandt nok, at postmodernisme blander høj- og lavkultur. Jeg har dog ikke endnu overvejet, hvordan postmoderne salmer skal se ud. Lad os modernisere først.
13. Man skulle spørge Salmebogskommissionen, om de har diskuteret muligheden af at bruge tekster af Grotrian eller de andre.
14. Titlen på hans digtsamling fra 2000. Det er jo noget andet at sige, end at 'livet koster livet' eller lignende.
15. Der var to med, som vidste noget om litteratur, nemlig Else Marie Bukdahl og Henrik Wivel. Hvor meget de har kunnet præge diskussionen, ved jeg ikke. Men er det ikke interessant, at de begge de sidste mange år har skrevet om malerkunst? Og hvad Henrik Wivel angår, er han modstander af i al fald avantgarde kunst, medens Else Marie Bukdahl har været med til at introducere postmoderne teori.
16. *Risperdalsonetterne* udkom ligesom *Livet er en ko* i 2000 på Borgens Forlag. Lars Bukdahl så salmekvaliteter i dem, så vidt jeg husker hans anmeldelse. Der findes en fremragende introduktion til Simon Grotrians lyrik skrevet af Marianne Stidsen i *Danske digtere i det 20. århundrede*.
17. Der er et lille håb. Det er lykkedes moderne malerkunst at komme ind i kirkerummet. Måske kan det bane vejen for moderne lyrik og til slut moderne musik. Og moderne musik er ikke 50'er jazz fra Skjern eller FDF-rap.

Hans Hauge, dr.phil.
Dr. Margrethesvej 9, 1.
8200 Århus N.

Den danske salmetunge – og den demokratiske

- Forsøgene på at forny den danske salmebog slår fejl, blandt andet fordi salmetraditionen hænger fast i tankesæt, der stammer fra enevælden. Tanken om den kongeligt autoriserede danske salmebog stammer således fra dengang, da alle tryksager skulle godkendes af censuren, før de kunne offentliggøres, men med de elektroniske medier er der opstået en enestående mulighed for at lave nye former for fællesskaber

Salmebogen er forældet. Som kommunikationsteknologi hører den hjemme i en anden tid end denne. Som tekstsamling er den et barn af enevælden. Dens billedsprog er hentet fra det feudale samfund. Det er på tide, den ankommer – fra landet til byen, fra fortiden til nutiden, fra enevælden til demokratiet.

Den sidste litterære kanon i Danmark

Bibel og salmebog er to bøger, der hører hjemme i kirken. I den almindelige bevidsthed er de begge sorte. To sorte klumper med kulturarv. Ved nærmere eftersyn er der dog stor forskel på dem.

Bibelen formidles fra katedre, talerpulte og prædikestole. Den kommer så at sige oppefra. Nogle vil endda hævde, at den er Guds ord til menneskene, og hvis man bruger dette billede, er det vel ikke forkert at sige, at salmebogen er menneskenes ord til Gud?

Bibelens tekster er blevet udvalgt for længe siden, og udvalget står ikke mere til diskussion; men salmebogens tekster er blevet udvalgt gennem en vedvarende, århundredelang proces. Salmebogen er en litterær kanon, og som sådan den sidste af slagsen i Danmark. Den

er autoriseret af selveste majestæten og fremtræder derved som en overlevering fra den gang, da alle bøger og tryksager skulle godkendes af en kongelig embedsmand, før de fik lov til sat blive solgt på markedet. Den burde sættes på museum.

Salmebogen er også en litterær antologi, og som sådan rummer den tekster helt tilbage fra det andet århundrede og frem til vore dage. Det kan man forvise sig om ved at kigge i registeret. Her kan man læse om forfatterne og oversætterne, samt se titler og årstal på tidlige udgivelser. Det fremgår her med stor tydelighed, at salmeskrivningens storhedstid var fra reformationen og til engang i midten af 1800-tallet.

Man kan også læse salmebogen som en historiebog, der skildrer skiftende tiders opfattelse af forholdet til Gud. Nogle steder skildres Gud som lyset, som solen, som altets skaber og visdommens kilde. Andre steder skildres han ved hjælp af billeder fra landbruget, som det var, før moderniseringen satte ind. Gud er således en sædemand, der strør sæden ud med hånden. Han høster naturligvis også. Det sker med en god, gammeldags le, og der er ikke en eneste mejetærsker i sigte. Hvad dyrene angår, er han en hyrde. Menneskene er hans får, og han passer godt på dem, får vi at vide. Længere går billedet ikke, og det kan det heller ikke bære, for sandheden er jo, at hyrden ikke nøjes med at passe på sine får. Han klipper dem også for at lune sig ved deres uld, og når tiden er inde, bliver de slagtet for at blive ædt af deres ejere.

Der er også mange salmer der beskriver Gud som en far, og menneskene som hans børn. Han har skabt os, vi lever i faderhuset og der kan vi være trygge; men det er en passiv tryghed, der skildres. Som far er Gud nemlig af den autoritære type, og det lønner sig ikke at sige ham imod, så falder hammeren. Gud er den enevældige hersker. Demokrati og den slags menneskeværk bryder han sig ikke om. Menneskene skal i det hele taget ikke blande sig. Gud ved bedre. Punktum.

Gudskelov skildres han også på andre måder. Mange steder er han den kærlige far, der elsker sine børn og som forsøger at beskytte dem mod denne verdens farer og djævelens falske list, men han skildres også som en vældig kriger, en uovervindelig fyrste, der går fra sejr til sejr. De troende opgave er at være hans soldater, og som sådan skal de være indstillet på særdeles blodige bataljer. De skal gribe til åndens sværd og skærme sig bag troens skjold for at følge Kristi blod-

bestænkte fane i kampen mod den frysende fjende. Våbnene i disse kampe er lanser, sværd og andre hug- og stikvåben. Der er ingen maskingeværer, ingen kanoner, ingen pansergennembrydende raketter, ingen kamphelikoptere, ingen radarsystemer og intet satellitbåret overvågningssystem. Hjemme på borgen går vægteren og trutter trøstigt i sit horn.

Der findes nogle salmer, der kunne betegnes som »kongesalmerne.« Det er salmer, der skildrer Gud som konge, og her er han ikke blot den mægtige, men den allermægtigste fyrste. Han er kongernes konge og herrernes herre.

Dette feudale forestillingsbillede er i høj grad historisk betinget. Det blev næret kraftigt ved reformationen, og det fik tilført endnu mere saft og kraft ved enevældens indførelse. Ved reformationen blev al kirkelig myndighed lagt ind under kongemagten. Korset og kronen sad på al magten, og det er i den sammenhæng talende, at den første danske bibel blev opkaldt efter kong Frederik den Tredje, hvis våbenskjold pranger på titelbladet, så ingen kristensjæl kan tvivle om tingenes rette sammenhæng. Kongen var kirkens øverste herre. Han havde myndighed over alt, hvad der rørte sig af åndeligt liv i hans riger og lande. Præsterne blev hans embedsmænd. De blev Guds og kongens repræsentanter ude omkring i landet, og deres magt blev stærkt forøget, da enevælden blev indført og den gamle adel blev sat fra magten. Fra da af var alle borgere ligestillede i forholdet til Gud såvel som til kongen. De to var de eneste og sande garantier for fred og lykke. Hvad der fordredes af undersåtterne til gengæld var et roligt og stille liv, sømmeligt i alle måder, herunder absolut lydighed og tillid til, at Gud og kongen gjorde det bedste. Ikke noget med at komme med dumme spørgsmål. Undersåtterne skulle nemlig være totalt ubrydelige i deres loyalitet overfor de to chefer. Lovprisning af kongen var lovprisning af Gud, ligesom oprør mod den ene, automatisk var oprør mod den anden, og kirken fik til opgave at kontrollere, at alt dette nu også blev overholdt.

Enevælden var gejstlighedens egentlige storhedstid i Danmark. Aldrig før og aldrig senere, har kirken og dens mænd haft så meget at skulle have sagt, og deres glæde og taknemmelighed over denne placering ved magtens bord viste sig på mange måder. En af dem var gennem salmeskrivning, hvilket fremgår med stor tydelighed af salmebogens mange hyldester af det system, hvor Gud er en vældig enevoldskonge, der troner i sine prægtige højenloftssale. Han er Her-

ren, og hans magt kan man ikke ustraffet sætte sig op imod. Han skal blot give et vink med hånden, så bliver alt herligt udrettet til hans ære. Menigheden gør derfor klogt i at synge hans pris, hvor han troner i glans. Menigheden er hans ydmyge undersætter, der skal tro på ham og stole blindt på hans uendelige visdom. At tro bliver det samme som at være trofast i tjenesten og ikke lytte til fristende tilbud fra anden side. Dette opfattes som et forræderisk frafald og straffes med pinefulde ophold i fangekælderen. Angsten for fortabelse er til tider ikke til at skelne fra angsten for at miste den kongelige gunst og falde i unåde. Frygten for de evige helvedsstraffe ligner undersættens angst for at blive forstødt fra slottet. Forestillingen om den dobbelte udgang modsvares af hofmandens skræk for at miste den livsvarige pension. Bedst og klogest er det derfor tidligt og sent og med høj og lydelig røst at lovprise Herren, så han kan høre, at man er en loyal og til døden trofast undersåt, der kritikløst underkaster sig hans vilje og som aldrig så meget som et eneste nannosekund kunne finde på at anfægte hans evindelige visdom og umådelige nådes kraft. Han er den eneste ene. Han er alvidende og han er god. Selv om han kan være despotisk, lunefuld og handle ilde med den enkelte, er det dog vigtigt at slå fast, at han er god. Glem det aldrig. Han er kongen. Han råder over krop og sjæl, og selv lovprisningen skal være i overensstemmelse med de retningslinjer, han har stukket ud.

Sådan var det i enevældens dage, og sådan tror mange vistnok, at det er endnu. Dengang kunne kongen godt nok ikke selv overkomme at føre kontrol med alle dele af sit rige, men så nedsatte han en kommission af særligt betroede folk, der skulle fastsætte de gældende regler. De skulle også godkende de tekster, folk måtte bruge i lovprisningen af deres herre og konge. Når udvalget var færdigt med sit arbejde, blev det gennemset og godkendt af kongen.

Dette system varede helt frem til indførelsen af det parlamentariske demokrati, hvor det blev afskaffet. Et enkelt sted har det dog overlevet, og det er i kirken. Den salmebog, der bruges i de danske kirker i dag, er således autoriseret af hendes majestæt, Margrethe d. II, og den aktuelle salmebogskommission bør ses som et udtryk for, at tankegangen fra enevælden endnu lever i visse kirkelige kredse.

Med ryggen til den moderne erfaring

Det fællesskab, kommissionen og dens salmebog peger på, er således ikke et demokratisk, men et autoritært fællesskab, hvis regler og udtryk er bestemt og styret fra oven, og det fungerer da heller ikke som et folkeligt fællesskab. Det har det aldrig gjort. Allerede før enevælden blev afskaffet, fik den kongeligt autoriserede salmebog mange konkurrenter, og kun trykemetoder og omkostninger forhindrede, at der kom endnu flere. Mange af disse alternativer var udgivet af folkelige kredse, der selv ville bestemme, hvilke udtryk de ville benytte i tilbedelse af Gud. Mange præster var imod. De ville have en kongelig autoriseret salmebog; men folket så ikke sådan på det. Demokratiet var nemlig populært. Ikke blot i politiske, men også i religiøse kredse.

Alligevel fortsatte kirkens ledende folk med at lade som om verden, kirken og taksigelserne endnu var styret af den enevældige kongemagt. Man fortsatte med at skrive salmer, hvori man hyldede tyendesjælens underkastelse som et sødt ideal. Ihærdigt forsøgte man at skrive som om verden endnu var den samme som i enevældens dage, men det gik ikke. Teksterne vændede sig ved de nostalgiske postulater, og salmerne blev ringere og ringere. De formåede ikke at håndtere demokratiets ide. De evnede ikke at rumme modsigelsen mod magten. De fattede ikke forskellighedens ret og indsigelsens nødvendighed, men hyldede fortsat den enstonige underdanighed, og i det tyvende århundrede gik det helt galt. Udbruddet af første verdenskrig kom som et chok for alle, der troede på den gamle kultur. Anden verdenskrig fulgte efter og gav hårde lektioner i sammenbrud af enhver orden. Den menneskelige teknologi havde skabt et helvede på jorden, og dette var umuligt at beskrive i det billedsprog og i de litterære former, der havde været fremherskende indtil da. Det endelige sammenbrud af enhver orden blev effektueret med atombomben over Hiroshima.

Derfor måtte malerne og digterne bruge udtryk, der var anderledes sprængte og disharmoniske, hvis de ville tale sandt. Det tyvende århundrede belærte menneskeheden om, at enhver orden måtte anses for at være midlertidig, enhver harmoni måtte sættes under mistanke om at være falsk og ethvert rim måtte stå under anklage for at være løgnagtigt. »Hvor man end går, strejfer man et liv som har været,« skrev den unge østrigske digter Georg Trakl i et digt med titlen »Salme« i 1914.¹ »Gud har forladt de sørgende steder. Døde er Kirkerne. Nicherne huser Orme.« Et andet sted skriver han: »Ud af grå Kamre træder Engle med Pletter af Skidt på Vingerne. Orme drypper fra deres gulnede Øjenlåg. Plad-

sen foran Kirken er mørk og fãmælt som i Barndommens dage ...Tavst over Golgatha åbner sig Guds gyldne øje.»²

Sådanne tekster taler sandt på en måde, der ikke kan eftergøres, og man kan heller ikke synge dem på en traditionel salmemelodi. Det kan tilsyneladende også være det samme, for hverken den bagved liggende erfaring eller det anvendte billedsprog har anfægtet de danske salmesnedkere. De skriver stadigvæk i et arkaisk sprog, hvor rim og rytme er fremherskende, og den kongelige salmebogskommission bakker dem op. Et foreløbig lavpunkt er nået med det fortvivlede forsøg på en aldeles ufortjent rehabilitering af K.L. Aastrups salmer, der konsekvent afviser enhver modernitet, og som er fattige på alt, hvad der før gav rigdom og fylde. En sammenligning med Brorson vil vise det. Et sted går Brorson en tur i engene og udbryster: *»Hvad skal jeg sige, når jeg går, blandt blomsterne i enge/ og fuglesangen sammenslår som tusind harpestreng.»* Det er en tekst der er konkret, og som læser er man ikke i tvivl. Brorson *har* gået i de der enge. Han *har* hørt fuglesangen slå sammen over sit hoved, og det forbinder han så til himlens lyksaligheder ved, at det minder ham om spil på harper. I denne tekst er der således en sammenfatning af et vældigt univers; men det var også dengang, da kirken var en del af statsmagten, da jorden var verdens centrum og mennesket meningen med det hele. Siden er det som bekendt gået tilbage med den forklaring. Jorden er blevet reduceret til en klode i rummet blandt andre kloder. Mennesket er ikke længere verdens centrum, og kirken kan ikke længere henvise til en stor enhed, for kirken befinder sig i et ydmygt hjørne af den offentlige bevidsthed. Brorson er konkret og sansende. Det er de moderne salmedigtere ikke, og da slet ikke K.L. Aastrup. Hos ham er der – ingenting. Står det til salmebogskommissionen får han ikke desto mindre tyve nye salmer med i den nye salmebog. Og lige som det er blevet sagt om Højskolesangbogen, at den er en dansk botanik på rim, så er det om K.L. Aastrups salmer blevet sagt, at de er dogmatik på rim, og der er muligvis ikke noget i vejen med dogmatikken; men når K.L. Aastrup sætter den på versefødder og tvinger den til at rime, betales der en meget høj pris i litterær kvalitet. Der, hvor de gamle pegede udad mod menneskelivet og dets brogede mangfoldighed, peger Aastrup indad mod en indforstået verden og med nostalgiske udtryk som: *»Hør det Zion, trøst for al den vé«*, og den moderne erfaring og dens sprængte form modsvares hos K.L. Aastrup med omvendt ordstilling såsom: *»Vil rask du være?«*

Brorson havde været ude i naturen. Det har K.L. Aastrup tilsyneladende ikke. Måske har han slet ikke været nogle steder? En salme, der angiveligt er til brug i påsken, begynder for eksempel således: »Nu ringer de klokker ved daggryets komme!« og det kan ganske enkelt ikke passe. Påske falder altid efter jævndøgn, hvor solen som bekendt står op klokken seks, og på det tidspunkt er der ganske enkelt ingen klokker, der ringer. De skulle lige prøve! Det vil kort sagt sige, at teksten bliver til et flovt postulat om noget, der aldrig har fundet sted. Man må spørge, hvornår K.L. Aastrup i det hele taget stod op? Eller er det således, at der her kastes lys over det dunkle sted i forfatterskabet, hvor Aastrup skriver, at »det som intet øje så, kan kirken holde søndag på«? Hos Aastrup står solen i øvrigt slet ikke op. Den oprinder, ligesom Jesus er »ham der herligt over sky opfør!« Dette blev skrevet i 1954. Ni år efter Hiroshima, og det vil man have, at menigheden skal tage i sin syngende mund. Det er et trist punktum for ideen om en autoriseret salmekanon. Ringere kan det ganske enkelt ikke blive.

Salmebogscommissionen viser med stor tydelighed, at en moderne salmebog hverken bør eller kan være en kanon, der er fastlagt og approberet fra oven. De tider er forlængst forbi, og tak for det. En tidsvarende salmebog må naturligvis forholde sig til det faktum, at vi har et demokrati her i landet. Indholdet bør derfor ikke fastsættes gennem diktat, men gennem dialog, og vor tid rummer her rige muligheder. Som kommunikationsteknologi er en bog nemlig blevet suppleret med den elektroniske post, og ved hjælp af internettet er der opstået en mulighed for at lave en løbende proces, hvor alle der har lyst, kan være med i et stort fællesskab.

Dette er enestående. For første gang i historien kan der skabes et landsomfattende, diskuterende og syngende fællesskab, der er fuldstændig frit. De, der vil beholde den gamle salmebog, kan gøre det. Andre kan lade sig inspirere af nye tekster og nye melodier.

Kulturministeriet – og ikke Kirkeministeriet – bør nedsætte en salmekommission, der er en permanent institution med den lovfæstede begrænsning, at der aldrig må være flertal af teologer i den, ligesom dens medlemmer skiftes ud med tre års mellemrum. I denne kommission skal nogle af landets bedste forfattere og musikere have plads. Salmekommissionens opgave bliver at lægge forslag til nye salmer ud på internettet. Forslagene skal være fulgt af anbefalinger. Nye salmer og melodier kan så afprøves i praksis, og der kan meldes tilbage ude fra landet i en fortløbende proces med de syngende og

debatterende menigheder. En gang om året afholdes endvidere et stort salme-grand-prix. Således kan den danske salmesang udvikle sig gennem en løbende dialog mellem fagfolk og lægfolk om tekster, melodier, teologi, kirke, samfund og folkelige fællesskaber. Derved mistes intet, men meget ville vindes.

Dogmatikkens triste nødrim ville uden tvivl hurtigt forsvinde for at blive afløst af virkelighedens pulsslæg. Hestevogn og høtyv ville blive afløst af biler og traktorer. Tællepræs og olielampe ville blive suppleret med elektrisk lys. Gåsefjer ville erstattes med computer og printer. Kontorets hverdag ville indtage sin retmæssige plads. Risikosamfundets angst og motorvejens blodspor ville dukke op. Lykkepilens falske trøst og den moderne sorg ville få deres tidssvarende udtryk, ligesom den hemmelige skam og den uafrystelige skyld, der piner og plager det moderne menneske med samme djævelske intensitet, som Satan udøvede i sit middelalderhelvede, ville være tilstede i salmerne. Depressionens fortabelse ville være der, ligesom der naturligvis også ville være tekster om kærlighed og hengivelse, om længsel efter tilgivelse og heling af gamle sår. Alt dette og meget mere ville uden tvivl komme til syne i teksterne, som muligheder for den aktive, medlevende og syngende menighed.

Den autoriserede salmebog ville stille og roligt forsvinde. Til gengæld ville der komme et stort, levende og landsdækkende fællesskab, der kunne tale og synge sammen – i takt med sin egen samtid.

Noter

1. Georg Trakl: *Salme* (fragment). Oversat af Ivan Malinovski. *Glemmebogen*. Borgen 1963.
2. Georg Trakl: *Salme*. Oversat af Ivan Malinovski. *Glemmebogen*. Borgen 1963.

Egon Clausen, forfatter og programmedarbejder ved DR
Prins Valdemars Vej 62
2820 Gentofte

»De ikke-egnede«

- Har salmegenren på forhånd dikteret form og indhold? Er målebåndet for det rigtige billede og dermed også teologien lagt ud i kraft af den givne salmetradition? Ved at diskvalificere nutidssproget og hverdagserfaringen gør kommissionen sig skyldig i ikke at viderføre det vigtigste i Luthers og Grundtvigs anliggende – sjælesorgen og humanismen. Hans Anker Jørgensens salmer ville egne sig til at viderføre traditionen.

Forudforståelsen

Mine værste bange anelser blev bekræftet, da jeg læste Forslag til Ny Salmebog, for jeg havde nok tænkt, at det ville ligge på linje med den ny alterbog fra 92. Hermed har jeg fra begyndelsen givet antydning af den forudforståelse, jeg er mødt op med. Teologisk er den sagt i navne: Grundtvig og Løgstrup. Praktisk er den, at jeg fra 1985-95 var præst ved Tingbjerg Kirke i København, en kirke beliggende i et arbejderkvarter, der under den nedadgående økonomiske konjunktur var under forvandling til et bistandsklient-kvarter. Som præst betød det, at man var ansat i et sogn uden kirkelig dannelse. Grundtvigs salmer og Løgstrups skabelsteologi var uanvendbar i en direkte sproglig videreførelse. Det var lidt af en chok-erfaring, for det betød, at det, jeg uden videre havde med mig i bagagen, var uanvendeligt. Men det betød ikke, at »det, det kommer an på« hos Grundtvig og Løgstrup: »menneske først, skabelse først«, kom det så ikke an på mere. Først og fremmest betød det ikke, at »det, det kommer an på« i den kristne tro: »glæden for hele folket«, saligheden til de syge og sørgende, ensomme, fortabte og forladte – faldt sammen, snarere tværtimod, vil jeg mene, at opmærksomheden blev skærpet om dette: hvordan give den kristne skat videre, direkte, hvordan undgå at hele

den kirkelige tradition, hele den autoritære kirkelige institution lagde sig hindrende i vejen for »glæden for hele folket«, som, selv om det de år jeg var ansat ved kirken, bestemt ikke myldrede til, men dog kom til dåb, konfirmation, bryllup, begravelse, aftengudstjenester med foredrag bagefter, morgenundervisning med småbørn sammen med lærere. Arbejdet disse år, hvor jeg havde Hans Anker Jørgensen som kollega, udmøntede sig bl.a. i Tingbjerg Kirkes Sangbog, som indeholdt en række af hans salmer, som man kan kalde pietistisk-socialistiske, og sange fra Højskolesangbogen og omegn. Teologien bag kan man kalde en næsten gennemført modernitetsteologi.

Jeg vil tage udgangspunkt i Forslagets afsnit *Menneskelivet*, hvortil hører *årstidene*, *morgen og aften*, og *De kirkelige handlinger* ud fra den betragtning, at det er ved lejligheder, hvor disse salmer synges, at folk uden for den faste menighed kommer i kirke. Endvidere vil jeg omtale et par kristologiske salmer. Til sidst vil jeg som en stikprøve se på Grundtvigs »Med sin alabasterkrukke«, da det har hørt til kommissionens opgave at gennearbejde gammelt materiale. Generelt vil Hans Anker Jørgensens salmer komme i focus i min fremstilling, fordi det er dem, jeg kender bedst som bruger. De bliver eksponent for »de ikke-egnede«. Jeg vil derfor begynde med det stykke tekst, der kom med i Forslaget af ham.

»Det er redigeringen og det, som står uden for teksten, der viser teologien bag«

En langfredagssalme

Af Hans Anker Jørgensen har kommissionen medtaget én beskåret salme. 5 vers af den oprindeligt 7 vers lange langfredagssalme »Min Gud, min Gud, hvorfor har du forladt mig!«. Jeg ser det som symptomatisk, at det er en langfredagssalme, der er kommet med. Én hvis indledningsord er et berømt citat. Og ikke f. eks. påskedagssalmen »Mal byen rød og jorden grøn«. Glæden har kirken aldrig været meget for. Tænk om mennesker et øjeblik glemte syndens og dødens skygge! I den henseende cementerer kirken den negative hverdagslige erfaring, man kan have af, at man skal tænke sig om, inden man viser sin glæde til nogen. Og sproglige formuleringer fra nutidens sprogbrug bryder hverken kirken eller dens elitære smagsdommere sig om. Bliver det nu ikke lige lidt for plat! Er det nu ikke lige at lefle

lidt for meget for folk og tidsånden, hvis vi bruger sproglige formuleringer, der indgår i dagligsproget.

Desuden er det karakteristisk, hvad de to udredigede vers handler om. I dem udvides synsfeltet nemlig fra Jesu lidelse engang over den i nutiden individuelle lidelse til »jordens små, som magten tramper på« og »ramaskriget i himlen« over »fjendemagt og vennesvig«. Jeg konkluderer heraf, at lidelsen, det traditionelle sprog, det individualistiske er egnet til Salmeforslaget. *Glæden, hverdagsprog og noget, der nærmer sig samfund eller politik er »ikke-egnet«.*

Morgen, efterår, aften

»Først brummer busserne de første ture, så bibber ti, så tusind vækkuere« af Hans Anker Jørgensen, en *morgensalme* mange skolebørn har været glade for at synge (ved jeg også fra folkeskolelærere), er dømt »ikke-egnet«. Det har utvivlsomt bidraget til børnenes glæde, at de kunne høre, at det var deres hverdagsomgivelse, der blev sunget om. De nyeste salmer, der er med i morgenafsnittet, er to Aastrup salmer fra 1936 og 1940. Begge bliver i det kirkelige sprog. Eneste fornyelse er måske vendingerne »urtebed« og »de muntre blomsters farvespil«. Ordet munter er arvegods fra »de muntre fugle« og »et jævnt og muntert, virksomt liv«, men det er vel nyt, at det muntre knyttes til farver. Og ordet »farvespil« er nok nyt i salmebogen. Jeg skriver det ikke for at være uforskammet mod Aastrup og for, at han ikke skulle have lov at være med som repræsentant for en periode, som i en forfærdelig verdenssituation fandt stædet ved at gå baglæns til det rodfæstede og »altmodische«. Jeg skriver det i arrigskab over, at nyere salmer med større dristighed og spændstighed i sproget og tættere på den for de fleste forhåndenværende virkelighed er blevet regnet til »de ikke-egnede«.

Har salmebogskommisionen mon overvejet metafor-teori? Overvejet, at metaforer kan stivne, blive til kitsch, ende med at stå deres anliggende i vejen? Det er, hvad jeg tænker, når jeg ser, hvor stor en repræsentation Aastrup har fået. Også i den gamle salmebog var han jo repræsenteret med bl. a. »Du gav os o Herre, en lod af din jord«. Den er stadig med, ja faktisk står den som »den rigtige efterårssalme«, først i afsnittet *efterår*.

Så vidt jeg kan se, har kommissionen gennemført et redigeringsprincip, hvor den skriver den salme med den »rigtige« teologi først i

hvert afsnit. Man kunne jo også være gået alfabetisk eller kronologisk til værks. Men nej. Sæt vi er for dumme til at vide, hvad facit er, d.v.s. hvad »rigtig« luthersk teologi er. Derfor disse pegefingre, som man ikke behøver at være en særlig vidende for at afsløre. En gennembladrings er nok. Hvad bilder kommissionen sig ind med en sådan skolemesterattitude, en sådan mistillid? Jeg skal nok selv med dem, jeg nu er sammen med, finde ud af, hvad »rigtig« teologi er. Til luthersk teologi hører jo nemlig også tanker om det almindelige præstedømme. Det synes man at have glemt. Jeg ved godt, at degnene stod på spring, forklædt som både præster og degne, efter reformationen. Men det forekommer mig, at tiden er inde til, at de flytter sig.

Dermed sprang jeg fra »morgen« til »efterår«. Jeg kan udvide, hvad gjorde nogen til »de ikke-egnede« til, at en *hverdagserfaring relateret til f. eks. by og busser og vækkeure og nutid gør en salme »ikke-egnet«*. Man kan undre sig. For traditionen har »Det nye Jerusalem«, d.v.s. byen som livets sted, med i sin billeddannelse. Selvfølgelig også som syndens sted. Men også som stedet, der skal fornyes, altså stedet, hvor livet var og er. Alligevel klæber muldjorden til de danske salmer. Ingemanns »kærlighedsasyl« fra »Gud ske tak og lov« er lige smuttet med ind som noget nyt. Asyl er lå i byerne. Nogen huse står det stadig på. Bellmann derimod kunne skrive en salme/vise om »Det nye Jerusalem«. Der gik Ulla Wienblad rundt. Men han tilhører jo også en ikke-kirkelig tradition.

Fra morgen går jeg til *aften*. Der savner jeg igen Hans Anker Jørgensen. Her, »Nu svinder dagen bort bag aftenskyer«, hvor jegét ender med »jeg sætter mig i kroen, som jeg plejer, og drikker mig en stille aftenbajer. Den dag, der gik, var ikke af de bedste. Endnu et glas er tømt, endnu engang forsømt min Gud og næste«. Igen et genkendeligt snapshot. Måske vi ikke alle lige tænkte, at vi havde forsømt »min Gud, min næste«. Men mange af os tænkte »forsømt mit liv«. Den tanke fik nogen religiøse ord med på vejen.

At jeg også savner Benny Andersens »Go' nu nat og gå nu lige hjem, vi er dem, der holder dørene på klem«, som stod i Tingbjerg-Sangbogen, sammen med så mange andre udmærkede sange, der ikke nødvendigvis talte om Gud og Jesus, men alligevel var helligåndens »så vi glade vandre, elskende hverandre«- ja, det er så fjernt fra Salmeforslaget, så det næsten er meningsløst at sige. Det er ikke faldet kommissionen ind at overveje, om genreskellene er rimelige indholdsmæssigt. Man har tværtimod været optaget af, anderledes kan jeg ikke se det, at insistere på sin genre, salmen, som noget ganske

særligt - og oven i hatten været optaget af at insistere på et »målebånd«, i disse tider, hvor målebåndet er væk, insistere på et målebånd, der hedder »luthersk teologi« og »god smag«. At målebåndet også kunne være, i al sin bøjelighed og usikkerhed, mennesker, som de er, livet i dets tumult, er ikke faldet nogen ind, ser det ud til.

De kirkelige handlinger

Få ved måske på forhånd, hvad der er de kirkelige handlingers indhold, men folk kommer af en eller anden grund alligevel. Ingen ved, hvornår de skal rejse sig og sætte sig, og det er jo vældig rart for dem, der ved det. Ingen kender korsvarene, men det er jo også vældig rart for dem, der ved det. Så er vi lige som hjemme ved, at dem fra den anden gård eller dem i A. klassen eller på grøn stue eller fra Rødovre jo er idioter.

Så har Hans Anker Jørgensen skrevet *dåbssalmen* »Sov du lille, sov nu godt, du er døbt, dit hår er vådt!« sluttende med linjerne »Lille knop på livets træ, lille stump på voksenknæ, nu er livet godt begyndt, kærlighedens håb forkyndt, du skal blomstre smukt, bære evig dejlig frugt«. Jamen hvorfor er nu den salme »uegnet«? Så vidt jeg ved, er det en ret elsket salme. De, der kommer uden måske helt i ord have gjort sig klart, hvorfor de er kommet og vil have døbt deres barn, de ved det, når den salme bliver sunget. Salmen siger det, vi oplever ved en dåb. Den er erfaringsteologisk. Jamen er det poetisk nok »dit hår er vådt?«. Det ved jeg ikke. Jeg ved, at sådan ser livet ud. Er man heldig sover barnet med det våde hår. Gør det ikke, smiler vi lidt. Pointen er, at salmen, ordene, knytter sig til noget, der faktisk sker. Som en salme til et vuggedødt barns begravelse, som heller ikke er medtaget, gør det. Som en konfirmations - og bryllupssalme gør det, heller ikke medtaget.

Det ser ud til, at »Forslag til salmebog« gør det til sit adelsmærke at skille ord og liv. Det var en slags åbenbaring for mig engang, at når Grundtvig i »O kristelighed« skrev om »den gyngende bro, som slæes over dybet«, så var det ikke en særligt åndelig verden, jeg ikke kendte til, han skrev om og ud fra, men tolkning af bastante onde erfaringer.»Dybet« var ikke bare et flot ord, som digtere nu har det med at bruge ord, ord, som man måske kan træne sig til at gå ind ind i som en parallel verden til den, man lever i. »Dybet« var noget jeg kendte:

»Endnu en dag forsømt ---«. *Ikke egnet er de salmer som knytter ord og liv sammen.*

Troen på Guds Søn

På min hugst efter salmer jeg savner, ud over salmer til kirkelige handlinger og året og dagen, når jeg to kristologiske Hans Anker Jørgensen salmer: »Se, hvilket menneske« – og »Du satte dig selv i de nederstes sted« i udgivelsen »Kærlighedens søn« placeret under afsnittet »Kærlighedens søn«. I den første beskrives Kristus med ordene: »Se, hvilket menneske, se hvilket mod, se, hvor han angriber ondskabens rod«, og »mod til de modløse deler han ud«. Kristus, Jesus, som »se, hvilket menneske«, ikke et forbillede til at måle sig med eller få syndserkendelse af, men »se, her er han, et menneske, prøv, om du kan, måske du kan, lidt.« Og så gik endnu en dag. Måske den blev lidt mindre forsømt end dagen før.

Men heller ikke »Du satte dig selv i de nederstes sted« fandt nåde for kommissionens øjne. Jeg gætter på, at det går med teksten i salmen, så længe det hedder »de nederstes sted«, men når der så står »de stores fortræd« – så træder en indre linjevogter ind, som siger »simul justus et peccator«. Hvis man bogstaveligt synes at kende og være på »de nederstes sted«, er det imidlertid en trøstesalme, der taler til erfaringen, og til den siges: »nu taler du til os fra højeste sted«. Troværdigheden i talen fra det højeste sted er grundet i, at han satte sig i de nederstes og satte sig op mod de stores fortræd.

Moderniteten kan indholdsmæssigt beskrives som den, hvor der har indfundet sig et brud mellem sag/virkelighed og ord. Ordene tolker sagen/virkeligheden/erfaringen. Det ser ud som om, modernitets-salmer er dømt ikke-egnede af Forslaget.

Med sin alabasterkrukke

Salmebogens udgave af Grundtvigs »Med sin alabasterkrukke« er i hvert fald siden Grundtvig jubilæet i 1983 ofte blevet kritiseret offentligt, nævnt som et eksempel på, hvordan en redigering kan være bornert ved at fjerne det levende til fordel for det dogmatisk vedtagne. Jeg valgte derfor at se efter, hvordan det så var gået den salme i Forslaget. Det var gået sådan, så det ser ud som om, kommissionen ikke

har ulejligen sig med at slå efter i Grundtvigs Sangværk. Salmen står, som den står i salmebogen.

I salmen opridses Grundtvig situationen fra Lukas evangeliet, hvor kvinden, der betegnes som en synderinde kommer til farisæerhuset, hvor Jesus er gæst, og græder og væder Jesu fødder med sine tårer og tørrer dem i sit hår og kysser og salver dem. Hos Lukas er kvinden tavs. Men Grundtvig digter videre på situationen og lægger kvinden et kærlighedens sprog i munden. Det er det sprog, der er næsten bortredigeret. I det sprog fremstiller hun sig selv som den, i hvis sjæl, der kun er »mulm og mørke, midnat uden måneskin« – og derfor be'r hun ham, om han vil se til hende, »spejle sit soleøje i hendes stille tåreflod«, »bøje sig til hendes hjertesuk og lægge øre til hendes angers bøn«. For at få sagt, hvem hun er, sammenligner hun sig med Eva, der efter syndefaldet i skam gemte sig i sit hovedhår. Til forskel fra hende tager synderinden hårets dække fra ansigtet for at tørre Jesu fødder i det. I en tillidens gestus til, at han som Marias søn har brug for hende og kender såvel »kvindehertets smerte som dets liv og lyst«, blotter hun sit ansigt for at tørre hans fødder. I det øjeblik siger hun: »Døm mig ej med læber kolde, skjul mig i din kærlighed«.

Grundtvig giver her et fortættet, nøgternt og håbefuldt billede af fælles liv. Det er fortættet, for øjeblikket er tegnet, så det rummer hele kvindehistorien, både som tidslinjen tilbage til Eva, og som synderindens egen historie. Det er nøgternt, for det fremviser den menneskelige sårbarhed og udleverethed. Det er håbefuldt, for kærligheden ses som den, der skjuler, som en kappe, der dækker, en vinge, der er bredt ud. Vi er dem, vi er. Vi er dem, som vores liv og vi selv har gjort os til. Så lidt som vi kan fjerne sårene fra os selv, kan vi fjerne dem fra andre. Men i stedet for at holde egne sår tildækkede, kan vi lægge salve på andres. Sådan er vi begyndt vores liv med, at nogen dækkede vores hoveds sårbarhed med en hånd. Og sådan er det vores livs håb, at nogen vil blive ved at dække sårbarheden og de sår, vi fik.

En indvending kunne hedde: jamen det er jo Jesus, den her historie handler om. Jeg vil svare: ja, men som Grundtvig skildrer det, så er det den Jesus, der er Marias barn. Det er den Jesus, der har salvnings behov, den Jesus, som viser, at den guddommelige kærlighed er i dette liv mellem mennesker, ikke først i himlen engang.

I sin fulde udstrækning er salmen interessant, for det er interessant, at kvinden har noget at sige. Salmen er dialogisk. Salmen viser, at det, at hun kan tilbyde ham noget, »tårerne, som hans soleøje, kan spejle sig i«, og det, at hun henviser ikke bare til elendigheden, men

også til »kvindehertets liv og lyst« ikke betyder, at hun ikke har brug for ham. Salmen viser en kærlighed, som ikke knytter sig til far-barn, herre-træl metaforer, men snarere til metaforen om Jesus som elsker og ven. Men det er for svært for salmebogs-kommissionen. Lad os holde os til: vi er som børn over for en fader, og vi er onde, og så bliver vi reddet. Lad os holde os til det, selv om det er sproglige modeller, som indskrænker vores virkelighed. Lad os holde os til det gamle, selv om det nutidige menneske ikke oplever kærligheden specifikt knyttet til hverken barnets afmagt eller trællens udleverethed, men snarere har erfaringen, at kærligheden går tværs igennem svaghed og styrke. Grundtvig var et tidligt modernitetsmenneske. Det er bedrøveligt, at så mange år efter, er han stadig »for meget« for et Salmebogsforslag.

Resultatet af den holdning, der undlader at gøre regning på menneskers faktiske erfaringer, bliver, at der oprettes en særlig sproglig virkelighed. Den slags er der mange af. Konstruktioner, som ikke griber ind i mit liv, men lægger sig som mere eller mindre fjerne ringe om mit livs klode. Meget pæne måske. Men det er der jo så meget, der er.

Humanisme og kristendom

Teologien bag Forslaget, præntionen bag forslaget, forekommer mig at være en insisteren på »det lutherske« forstået i en ganske bestemt reception, nemlig den, som ikke medtager, at Luther, da han levede før eller på kanten af sækulariseringen, som én af dem, der var voldsomt med til at rende den igang, også var skabelsesteolog som en selvfølge. Det er en senere tids teologi, der trængt af videnskab, må insistere på et skel mellem religion og kristendom, humanisme og kristendom. Jamen handlede ikke Luthers strid med Erasmus om den strid? Det ved jeg egentlig ikke, om den gjorde. Begge var jo lærde. Luthers oversættelse af bibelen til tysk, Luthers tanker om det almindelige præstedømme og kald og stand f. eks, det kan jo sagtens betegnes som humanisme. Humanisme forstået som : vi er alle gode, vi kan alle alting, om ikke nu, så lige om lidt- har vel aldrig eksisteret hos dem, vi kalder humanister: tænkere, kunstnere, folk, der har beskæftiget sig med menneskers liv, historie og muligheder – som andet end et øjeblikks beruselse eller hovmod. Jeg tænker på gamle græske tekster som Sofokles »Antigone« med de to korsange »Vældige ting er der til, mest dog menneskets djærv i død« – og »Lyksalige ætter, som ej det onde smager«. Den første repræsenterer en humanisme

som et brus. Men så kommer jo også omgående tilbageslaget i »Lyksalige ætter« med billedet af den dødsve, som aldrig viger ud af de huse, som guderne ryster, men drager fra slægt til slægt som tungt et tog af vover. Og jeg tænker på Platon tekster om Sokrates, som vi alle kender for sentensen »det eneste, jeg ved, er, at jeg ingenting ved«. Sådant, selv om man kan sige, at tanken om dannelse, har vi fra den græske tradition. Det er urimeligt at sammenknytte den tradition med hovmod. Vil man sammenligne traditioner, så svarer jo den græske hybris-tanke til Gammel Testamentlige tanke om ulydighed. Begge traditioner ved, at træerne vokser ikke ind i himlen.

Dannelsestanken slår imidlertid pudsigt nok igennem i Salmeforslaget, som den gjorde i Ritualbogen, som noget, vi kan kræve af menigheden: »Folk kan bare komme tit nok, så skal de nok få det lært!« Ja, det kan man jo sige om alting. Men gider folk komme tit nok! Syntes de, at det er umagen værd?

Luther og Grundtvig

De to sagde ikke uden videre det samme. For de levede på forskelligt tidspunkt. Begge havde tanken om »den sande kristendom«. Luther gik til Paulus især. Men jo også til Augustin og mange andre. Luther fulgte langt ad vejen sin tid i et autoritetsopgør med »filosoffen«, Aristoteles, og den kirkelige tradition. Han fandt et målebånd i »Sola scriptura«, men var jo ikke fundamentalist, for han læste efter »ob es Christum treiben« – og det gjorde han, fordi hans erfaring var nøden: det forpinte jeg, der aldrig har gjort nok, altid spræller i sit eget net – og fordi hans interesse var at rydde sten af vejen for andre mennesker, så der kunne gives plads for den tro, der er en tillid til, at jeg er Guds barn, en tro, som giver en vældig kraft til at gøre »de gode gerninger«. Det mente han jo faktisk. Målebåndet for Luther, det er min pointe, var ikke for alvor »lov og evangelium«, »sola scriptura«, selv om det hedder »sola«, nogle sproglige »hook-lines«. Målebåndet var hans eget og andre menneskers liv. Det vidner hans praktiske teologi om, prædikener og trøstebreve. Det vidner også de reformatoriske hovedskrifter om.

Grundtvig kan jeg ikke se andet end som én, der fortsætter Luther, uden at være specielt optaget af, om han gør det. Luther har sin plads i historiens og kirkehistoriens gang efter det grundtvigske universalhistoriske udkast. Grundtvigs spørgsmål hedder karakteristisk: »Skal

den lutherske reformation fortsættes?» »Fortsættes«, ikke »bevares«. Derfor rykker ordet ind på skriftens sted hos Grundtvig. Skriften bliver til ordet.

Grundtvig kan man sige er mere trængt end Luther. Naturalismen er vokset frem. Grundtvig er vidsynet nok til ikke at kappe forbindelsen til den. Det bliver til den berømte formulering om »naturalister af ånd«, som der godt kan holdes skole med. Det vil sige, Luther og Grundtvig er sådan set enige om, trods tidsforskellen, sagt med Grundtvigs ordvalg fra »Indledning til Nordens mytologi« – at ved menneskelivet er der noget »Skaberligt og guddommeligt«. Den forståelse kan man jo kalde humanisme, om man vil. Men det er ikke en »hurra-humanisme«. Måske snarere tværtimod. Det er én, der gør ondt, fordi det kunne have været anderledes, end det faktisk er.

Jeg konkluderer, at Forslagets bagvedliggende teologi rummer stivnede, kitschagtige modeller af Luther, som Grundtvig er blevet tilpasset. Eller i videre forstand repræsenterer en stivnet teologisk forståelse af 1. og 2. trosartikel. Måske er det det, man kalder for tidehvertv-grundtvigianisme? Jeg har hørt, at tidehvertv skulle have fået vind i sejlene sammen med de højkirkelige og luthersk mission blandt teologi-studerende. Og så er det de grundtvigskes måde at komme med på, måske.

Indvending mod Hans Anker Jørgensens salmer

En af indvendingerne, som jeg har hørt og læst, mod Hans Anker Jørgensens salmer har været, at de skulle udtrykke en humanisme, eller konkretere sagt, en socialdemokratisme eller socialisme. Salmerne skulle give et gudsbillede i Staunings skikkelse, en kristendom, som handler om at være søde ved hinanden. Hvad bliver der af, hvad Barth kaldte »modstandsordene« i kristendommen, da han angreb den liberale teologis borgerlige moralisme? Hvad bliver der af ordene : synd, nåde, død, opstandelse? Barths anklage mod »fædrene« var, at de gik uden om de ord og deres virkelighed. Den anklage kan man imidlertid ikke rette mod Hans Anker Jørgensens salmer. Dogmatikken er intakt, sidder som den skal. Derfor skrev jeg i indledningen, at Tingbjerg Kirkes Sangbog repræsenterede en »næsten« gennemført modernitetsteologi. »Næsten«, for de dogmatiske formuleringer går igen, især i den kristologiske del. Jeg nævner fra »Se hvilket menneske« som eksempel :»Se hvor han helbreder hjerte og krop. Se, hvor

han slider og slæber sig op«. Det er den lidende Kristus i fuld figur, vi møder. Der er ikke antydning af, han måske kunne lide at helbrede hjerte og krop, fik noget ud af det selv, fordi han var så forbundet med dem, han helbredte, så deres helbredelse var hans. Det er helt på plads, at det er hårdt at være menneske, hårdt at elske, og det ville være bedre at være et andet sted. Den skabelsesteologiske horisont er væk her. Pietismen, er fundamentet. Erfaringer af, at det kan være (og ofte er) meningsløst at tale om »kærlighedens gerninger« som slid og slæb af den simple grund, at den andens liv og lykke rager voldsomt ind i mig, er suspenderet. En dogmatisk forståelse, bygget på Filipperbrevs hymnens »Han anså det ikke for et røvet bytte...«, fylder hele den kristologiske plads ud i dette salmeunivers.

»Det moderne, et ufuldendt projekt«.

Under den overskrift kæmper Habermas for det moderne projekts fortsættelse i 1980. Han ser det truet fra alle mulige sider. Jeg opsamler dem til: truet fra det postmoderne med dets ligegyldighed, æstetisme og kynisme. Sådan ser det postmoderne ud for Habermas. I fremstillingen er der et afsnit, der hedder »den falske ophævelse af kulturen«. Her refereres bl.a. tilbage til surrealisterne, der ville ophæve kunsten som institution, lade den flyde ud. Habermas har som modernist en interesse i, at der knyttes forbindelse mellem, hvad jeg har kaldt ord og sag, virkelighed og sag, her i sammenhængen hedder det kunst og livsverden. Han advarer imod, at vi gør igen som surrealisterne: knuser beholderen og lader væsken flyde ud. For gør vi det, forsvinder den. De forskellige sektorer, videnskab, kunst og moral skal bestå i deres selvstændighed og egenart, for deri ligger en frigørelse i forhold til udgangspunktet, hvor alt var »i samme beholder«, religionens, teologiens. Men de skal så, for ikke at blive til hver i sidste instans afstumpede, kynisk udnyttende magtfaktor eller kynisk snyltende ligegyldige faktor, relateres til, hvad han kalder for livsverdenen.

Modernitetstrækket ligger i en insisteren på livsverdenen, på erfaringen. Vi mødte det samme hos Grundtvig i den tidlige modernitet. Men så kommer som en anfægtelse for nærværende skribent: advarslen mod at smadre de forskellige beholdere.

I artiklen nævnes det religiøse ikke. Men en parallelisering er nem. Hvad sker der, hvis man giver køb, lukker det religiøse ud af kirken,

tager det tilbage igen i den form, det så har fået? Hvad sker der, hvis en prædiken i stil bliver som et foredrag, en replik i en dialog? Hvad sker der, hvis vi smider skellet mellem en salme og en sang ud? Forsvinder »sagen« så?

Eller modsat formuleret: betyder formen ingenting? Er det ikke formen, der gør en prædiken til en prædiken, en salme til en salme? Jeg ved nok, at modernisterne talte og skrev meget om formåden, men jeg vil forstå den i vid betydning, ikke som en genre. Alt menneskeligt samvær kræver form. Min grundmodel for både prædiken og salme er : ”hvor to eller tre er forsamlet i mit navn”, og ”mit navn” behøver ikke nødvendigvis være udtalt, men vil selvfølgelig altid være det i et gudstjenesteforløb.

Jeg tror, at Forslaget har været meget betænkt på, at intet skulle gå tabt. Det har lignet morén, der har udstyret det unge barn med mobiltelefon i et lønligt håb om at undgå nogensinde mere at skulle blive så forfærdeligt bange. Men så viser det sig, at det nytter ikke. Man fanger ikke barnet, men dets leende telefon besked. Det er nok en opbyggelig historie om, at livet smyger sig uden om vores securitas foranstaltninger. Det er nok en opbyggelig historie, selv om det nogen gange går helt gruelt galt. Det er opbyggeligt, for det er ikke fra »securitas«, der kommer nogen livsfornøjelse. Hvad skal vi med de traditioner, som Habermas kalder mosgroede? Jeg kan ikke se rettere, end at Jørgen Gustava Brandt har ret i formuleringen »tænk at livet koster livet!« Det er ubegribeligt. Og så alligevel en almen, rystende erfaring.

Det postmoderne/senmoderne

Det horisontale og vertikale

En vanskelighed ved overhovedet at mene noget for tiden er, at ingen af os ved, hvor vi er henne. Vi famler rundt i orienteringer via periodeoverskrifter, som samtidig er indholdsoversigter. »Er du modernist eller postmodernist?« kunne man sige til hinanden på caféen, inden eller efter filmen eller teaterstykket, som spiddede netop den konversation.

Gevinsten ved postmoderne tænkning er først og fremmest en frihed mellem genrer. Man kan sige, at den hænger sammen med en gennemført sækularisering og refleksion. Så lidt som jeg står ret for noget som helst mere, det være sig Jesus, Paulus, Luther eller Grundt-

vig, falder jeg på halen for noget mere, det være sig Picasso, de tre tenorer eller dronning Margrethes broderede messehagler. Det giver en frihed. Ikke nødvendigvis forstået som friheden til det store tag-selv bord eller den store køledisk, men friheden til at tage, hvad jeg har brug for, for at orientere mig i mit liv sammen med andre, i bedste fald orientere mig, så jeg kan give noget fra mig.

Det skifter med tiderne, hvad det er, mennesker har brug for. En tid lod det ude af syne, at kristendom også handler om krop. Hvor mærkeligt det end er, at den glemmelig kunne indfinde sig, når dog fortællingerne så tydeligt fortæller om den Jesus, der siger : du lille pige, jeg byder dig stå op, tag din seng og gå, her er et par brød og nogle fisk, tag det og del det ud.

Den modernistiske erfaringssteologi, der nødvendigvis fik en politisk horisontal horisont med sig, nødvendigvis, for ingen kan reflektere sit eget liv igennem uden at nå ud til andre i cirklerne uden for, fik kroppen med.

Men, men, men – vil nogen sige, den glemte det vertikale syn. Den glemte »det åndelige«, som er et begreb, man nu bruger igen. Jeg må sige, at jeg forstår ikke den indvendig. Hele kristendommens pointe er »ordet blev kød«, »det guddommelige eksperiment af støv og ånd«. Hvis ikke man siger både »ord« og »kød«, »støv« og »ånd«, er det ikke kristendom længere, ihvertfald ikke den kristendom, der svarer til kærlighedens frydefulde og forfærdende erfaringer, der munder ud i håbserfaringer, der er gået igennem dødsrigets dal.

Skulle måske kommissionen have været bange for, at nu blev det hele lidt for »horisontalt«, så kan jeg berolige den. Det hele er så »åndeligt« som i gamle dage. Hverken »Frelsens hær« eller spejderkorpserne har fået for meget. Vi har så heller ikke fået nogen særlig anledning til at overveje, om salmebogen kunne give os nogen ord, der kunne knytte transcendenten til det liv, vi kender og lever. Anderledes sagt: Salmeforslaget har en alvorlig skabelsteologisk slagside. Og da trosartiklerne hænger sammen, får det forslaget til at synke tungt tilbunds.

Karen Marie Mortensen, ekstern lektor
Mariendalsvej 39, 3. tv
2000 Frederiksberg

Ørenvidnet og metaforvogteren

- Aastrups salmer er med deres enkle klare sprog, konkrete tone og kristologisk skarpe fokus et godt bidrag til en ny salmebog. Aastrups salmeunivers har dog sine begrænsninger, bundet som den er, til afmytologisering og negativ teologi.

» Min tale, som nok kun varede ti – femten minutter, drejede sig om vort forhold til sproget, til ordene. Jeg bebrejdede ham misbrug af ord: han brugte dem til noget, de ikke var bestemt til, brugte dem uden hensyn til deres betydning, til det indhold, de skulle bringe fra den, der talte, til den, der hørte. Det havde lært mig ærbødighed for sproget, for ordene. Det havde også gjort mig vagtsom over for metaforen og al anden billedtale – måske for vagtsom, har jeg siden tænkt. Han havde båret sig ad på den akavede måde: først at gøre sig en billedtale og så bagefter oplede en tanke, som den kunne bruges til at afbilde. Sådan var i hvert fald indholdet af min lille straf-tale... og for resten ville det ikke være forældet at holde den i dag, hvor ordbrugere er mere metafor-gale end nogensinde, lige bortset fra den islandske digtnings forfaldstid.«¹

Karl Laurids Aastrup, salmedigteren, som er rigt repræsenteret i *Forslaget til Ny salmebog*, og derved markant træder frem som det 20. århundredes salmedigter, refererer den ovenfor citerede samtale i sine erindringer.

Det er den senere højskolemand Jørgen K. Bukdahl, som Aastrup belærer. Aastrup havde lige færdiggjort teologistudiet, da han inden sin afrejse fra København gav Bukdahl denne svada.

Bag Aastrups kritik af Bukdahl finder vi Aastrups egen tillid til, at der findes et ligefremt budskab, som kan bringes fra den, der taler, til

den, der hører. Ordene og sproget rummer et indhold i sig selv, som ikke skal udledes af et billede af verden. Øjets blik, mundens smag, kroppens fornemmelse, al sansning udover hørelsen står i vejen for ordet og sproget. Billedet og metaforen breder synet ud, og opsluger den lyttende i verden i stedet for at binde den, der lytter, til det, der siges. Sproget skal derfor ikke drive på verdens billeder og da slet ikke derigennem søge at skildre et andet sted: en himmel, et paradis, en drøm, en fantasi. Sådanne billeder forstyrrer kun, og hindrer en nøgtern og direkte formidling af budskabet.

Aastrups her pointerede vagtsomhed overfor metaforen og al florumvunden billedtale er udtalt også i hans salmer. Og denne vagtsomhed udgør på een og samme gang styrken og svagheden i hans salmedigtning.

Den sproglige enkelhed, præcision og nøgternhed kan ramme vedkommende og nært, som i salmen »*Der venter bag langfredags nat*«. Men modsat kan enkeltheden også gøre salmens verden, dens rum, for lille og dens tid for kort.

Mens jeg min vej til graven går

Salmen *Der venter bag langfredags nat* er ofte blevet ført frem som den salme, der netop peger på Aastrup-salmernes tid og sted:²

Tiden er påskelørdag og stedet er ved Jesu grav. Der er døden nærværende med den afstand og kulde, det tab og savn, den sætter. Og stedet peger på menneskers vej mod egen grav. Som Aastrup skriver i denne salme: »Her kender jeg jo mine kår,/hvori jeg mig må skikke,/ mens jeg min vej til graven går, /og når jeg dér skal ligge. // Der er for graven sat en sten, /som ej sig lader røre/ og indenfor er tørre ben./ Hvad er da mere at gøre?« (FNS 205,6-7.) Eller som Aastrup formulerer det i en opstandelsessalme: »For det er sandt på denne jord/ Det må med angst vi kende,/at døden får det sidste ord,/og så har alting ende.« (FNS 231,3)

I Aastrups salmer er der ingen fabler og løse drømmebilleder om opstandelse, efterliv og paradis, om rislende bække og Abrahams skød, men i stedet et stærkt fokus på et her, hvor jeg til graven går.

Aastrup kan ikke lade være med at negere alle drømmebilleder og syner, selv i salmen om Jesu forklarelse på bjerget: »Det var kun en drøm, at han tog os til side/ og gav os at se / et åsyn som solen og klæder så hvide/ som nyfalden sne./ Det er kun en fabel, om vi vil

fortælle:/ 'Vi så ham på bjerget i Skaberens vælde'« (FNS 193,1). Aastrup nedtoner det forklarede billede, for i denne salme at forkyn- de Jesus »under skyerne«. Dvs. pege på Jesus som menneske her: »Den Jesus, vi har under skyerne fundet,/ hvis ansigt vi så,/ er ham, der som udskud blandt mennesker / agtes,/ er Lammet, der stumt føres hen for at slagtes./« (FNS 193,2)

I Aastrups salmer træder der således også en tid og et sted frem, et billede af den verden, hvorfra der synges, og et billede af det bud- skab, som bringes: Billedet af mennesket på vej mod sin grav og bille- det af Jesus, der stumt føres hen til at slagtes. Det er rejsebilledet af en vej og bevægelse mod død og tilintetgørelse, som evangeliets ord står op imod.

Det er en verden ganske vist uden idealiserende drømmebilleder af, hvordan vi nu ellers kunne forestille os, at alting kunne være. Vort menneskeliv fastholdes på de kår, hvorunder vi er sat og den for- dring, som her stilles os. Som det formanende lyder i det sidste vers i den fremragende evangeliesalme *Betesdasøjlernes buegange*: »Men husk : Et menneske/ skal du være./ Fra egne veje/ at kunne vige, / en broders ansigt/ ved mødet kende – /det er på jorden/ min Faders rige« (FNS137,8). Noget tilsvarende formuleres i en anden af Aastrups salmer: »Det er den sande kærlighed,/ der målet vil og ve- jen véd/ og dog må standse ved at se/ sin næstes nød, sin broders vé'« (FNS. 165,5).

Håbet findes, men ikke voldsomt udfoldet i Aastrups salmer. To- nen er snarere spinkel, lille og altid uden Grundtvigs sejrssikkerhed. Vi mennesker skal ikke af os selv være sikre på noget. Som f.eks. i den tidligere nævnte og centrale salme *Der venter bag langfredags nat*, hvor salmen slutter med følgende vers: »Så er det da en nådessag/ hvad der af mig skal blive,/om Herren gør en påskedag/ og kalder dødt til live.« Mennesket lever under Guds dom og nåde, og deri ligger netop håbet.

Aastrups salmer er med deres enkle sprog vigtige og centrale for en nutidig forkyndelse og salmesang. De er ikke uden poetisk styrke eller kan blot nedskrives til dogmatik på vers. De er moderne salmer, for så vidt de insisterer på vort livsvilkår her og har samtidig et stærkt evangelisk fokus. De er et godt supplement til Sthen, Kingo, Brorson og Grundtvig i en kommende salmebog.

Men de er samtidig salmer fra det 20 århundredes midte og tæt forbundet med eksistensteologien og den tids optagethed af at afmy- tologisere. I Aastrups salmeoptik står evangeliet ofte knivskarpt

frem, men det står også meget spinkelt og er i alt for høj grad skabt ved en negering af verden.

Ingen

Aastrup er afmytologiseringens store danske salmedigter. Ikke blot bliver »himlen« til »sol over sky« og »dødsriget« til »dybet« i Aastrups gendigtning af den gammeltestamentlige salme 139 (FNS 21). Men Aastrup bruger også mange vers og ord på at afmontere alle de store billeder og lag, som er lagt på, ikke blot i traditionens tolkninger, men som også findes som arv fra dele af det bibelske univers.

Aastrup skal hele tiden have pointeret, som f.eks. i begyndelsen af en opstandelsessalme, at »Det er så sandt, at *ingen* så/ ham ud af graven gå...« (FNS 227).

Aastrup ynder ordet »*ingen*«. Ordet *ingen* går således igen senere i samme salme: » Hvordan fra død til liv han kom/, kan *ingen* her fortælle om./ Hvad kun kan ske, hvis himlen vil,/ har jorden *ingen* vidner til« (227,2). En anden salme begynder: »Guds rige kommer ikke så,./ at man kan pege hen derpå/ og *ingen* har det rige set,./ hvor langt og længe han har ledt« (FNS 307,1). Eller i den salme, der allerede findes i den nuværende salmebog »*Herrens kirke er på jord*«: »Og det sker, hvor Gud det vil./ *Ingen* djævel kan det hæmme,./ *ingen* helgen kan det fremme,./ *ingen* gøre et gran dertil«.

Disse vers har alle god luthersk bid imod enhver form for menneskelig selvretfærdighed, samtidig med at de holder os til jorden og giver plads til Gud, som den han er, som Herre og Dommer, og ikke som en instans blot skabt i vores billede. Negationen *ingen* skal positivt netop høres i lyset af det før citerede slutvers i »*Der venter bag langfredags nat*«: »Så er det da en nådessag,./ hvad der af mig skal blive,./ om Herren gør en påskedag/ og kalder dødt til live.« (FNS 205,9)

Spørgsmålet er imidlertid om denne brug af ordet *ingen* har sin plads i en salme? Eller om i alt fald ikke den måde, hvorpå ordet *ingen* bruges i Aastrups salmer, er for begrænset og snæver.

I den anden af skabelsesberetningerne i Første Mosebog gentages også ordet *ingen*. I Første Mosebog står der skrevet: »Da Gud Herren gjorde jord og himmel – dengang fandtes endnu *ingen* af markens buske på jorden og endnu var *ingen* af markens urter spiret frem, og der var *ingen* mennesker på jorden, men en tåge, en kilde, vældede frem«

(1 Mos 2,4b-6). Her er ordet *ingen* med til at skildre en tilstand før verden blev fyldt. Her bruges ordet *ingen* temporalt om tilstanden før den nuværende fyldte verden.

Anderledes hos Aastrup er ordet *ingen* blevet til en linievogter af forholdet mellem Gud og menneske. *Ingen* fungerer i de ovennævnte eksempler hos Aastrup som en teologisk markør uden egentlig poetisk kraft.

Skabelsesberetningens gentagelse af ordet *ingen* rummer i sig selv tilskrivningen, der sker ved skabelsen, modsat Aastrups *ingen*, der kun tjener betoningen af Guds almagt. Aastrups *ingen* afskriver, idet den ikke udfolder Guds billedet. Det er den negative teologiske mangel og Aastrups salmers begrænsning.

Jesus

»Ja, engang jeg kom på prædikestolen i Nissum, lå der en seddel på pulten, hvor der stod: 'Vi ønsker at se Jesu'. Nu havde jeg selv læst den opbyggelige historie i et blad om en ung præst, der var blevet omvendt ved sådan en seddel på sin prædikestol, så det bragte mig ikke fra fatningen, som hensigten var. Jeg holdt mig altid til teksten og sagde ikke noget om bipersonerne i evangeliernes beretninger, selv om jeg vidste, det var dem, mange gerne ville høre om, både missionske og andre. Det var virkelig Jesus, jeg talte om, når jeg prædikede, så jeg følte mig ikke truffet. Ikke på den måde. Men det må have været i foråret 1925, godt et år efter at jeg var kommet til. Jeg havde nemlig brugt min to år gamle prædiken fra Pastorseminariet og tog sedlen som et vink ovenfra om, at jeg ikke skulle snyde fra arbejdet på den måde.«³

Aastrup får i dette citat, også hentet fra hans erindringer, sagt noget om sin måde at prædike på, men ordene er også vedkommende for hans salmer: De manglende vidner ved opstandelsen. Den manglende vinkling fra siden. Ingen mand med pen, evangelist eller engel ved grav.

Aastrup vil ikke fjerne blikket fra Kristus selv. De manglende bipersoner er for Aastrup et bevidst fravalg, en tidlig vakt teologisk modstand imod den grundtvigske Morten Larsens tale om oplevelsen og de missionskes tale om omvendelse. Jvf. deres seddel på prædikestolen, om at de ville se Jesus. De grundtvigske og missionske ville gerne have Kristus oplevet og set gennem bipersonen, men disse

bipersoner ville da alt for let komme til at skygge for sagen. I modstand mod oplevelse og omvendelse afviser Aastrup bipersonerne.

Men blikket gennem bipersonerne har vel den pointe, at frelsehistorien må ses nedefra. Det er vel ikke tilfældigt, at Lukas evangeliet lader Maria gemme juleaften i sit hjerte, og at Jesu fødsel hos evangelisten Mattæus ses gennem Josefs skepsis. De indfører den hermeneutik, at evangeliet skal tolkes, få mund og mæle gennem den enkelte. Bipersonerne behøver ikke at gøre Kristus mindre: de kan pege på ham .

Aastrup havde øre for gudstjenesten og evnede at skrive med luthersk brod mod al kirkelig fromhed. Og Aastrups kristocentriske fokus er stærkt og savnes i megen nyere salmedigtning, der hellere vil have proppet så meget som muligt af den sansbare synlige verden ind i salmerne, kirkeliggjort verdslige sagsforhold, fordi man tror, at det kun er gennem identifikationer, at salmerne bliver vedkommende.

Aastrup var et ørenvidne, dvs. een der gør sig umage med ikke at se, og samtidig een, der er ualmindelig god til at høre.⁴ Det var Aastrup og samtidig var han en metaforvogter. Og det er ingen skam. Men en indrømmelse: Aastrup var for vagtsom overfor metaforen. Aastrup selv vidste det, for det er vel, hvad der ligger i hans retrospektive indrømmelse i det første erindringscitat om sit udfald mod Bukdahl »Måske (jeg var) for vagtsom, har jeg siden tænkt«.

Man skal frygte metaforen, den har det med at springe på os, og der er fortsat grund til at holde fast i vores indre Aastrup, men i Aastrups sidste indrømmelse, om at han nok alligevel var for vagtsom, ligger så også udfordringen til nuværende og kommende salmedigtere: vi kommer til gudstjeneste for at høre, men vi indgår samtidigt i et billedmættet rum og om end skrøbeligt så dog synligt fællesskab.

Noter.

1. K.L. Aastrup, *Erindringer*, Kbh. 1999, s. 265.
2. Se f.eks. Thodberg, Chr. Forord i K.L. Aastrup, *Salmer*, Herning, 1991, s. 9.
3. K.L. Aastrup, *Erindringer*, Kbh. 1999, s. 313.
4. Westergaard, E., »Ordet og Øret – Lyden og stemmen«, *Dansk Kirketidende 1999*, s. 340-344.

Elof Westergaard, sognepræst, Græmvej 2, 6990 Ulfborg

De unge og salmebogen

• Enhedskulturen er brudt, og gentagelse og tradition spiller en mindre rolle. Dette fordrer en større grad af genkendelighed mellem det, der sker i kirken, og det, som er menighedens virkelighed. Ikke mindst gælder det blandt ungdommen i dag. Nutidens sprog og musik (rock/pop og rytmisk musik) må derfor i langt højere grad vinde indpas i en kommende salmebog. Og med hensyn til salmernes sprog skal det bruge sin egen tids metaforer, og ikke være arkaiserende.

Vi lever i en tid, der på skelsættende vis adskiller sig fra tidligere tider. Forskellen ligger i, at forandringen er blevet den eneste konstant. Det er udgangspunktet for især de unges virkelighed, deres måde at tænke og forstå verden på. Det er ganske enkelt ikke længere muligt at leve hele sit liv i tryk repetition af traditionen, for det, der er »sandt« i dag, forkastes af medierne og opinionsdannerne i morgen. Børn og unge opdrages derfor heller ikke til at gentage eller lære udenad, men til at vælge, tolke og forholde sig selvstændigt. Det er de tvunget til, omgivet som de er af enorme mængder af informationer og valgmuligheder. Om det er en god og ønskelig virkelighed kan diskuteres. Men under alle omstændigheder er det den virkelighed, som også Salmebogskommissionen må forholde sig til, under udarbejdelsen af en ny udgave af Den Danske Salmebog.

Hensigten med denne artikel er, ud fra denne baggrund, at argumentere for, at der vil blive skabt en endnu større forståelseskluft mellem de unge/ynge generationer og folkekirken, hvis ikke salmebogen i langt højere grad, end forslaget lægger op til, kommer til at afspejle nutidens sprog og nutidens musik. For at klarlægge mit synspunkt vil jeg prøve at nærme mig sagen fra følgende sider:

- Hvordan tænker og kommunikerer unge i dag?
- Salmernes rolle i gudstjenesten.
- Er det nødvendigt med særlige salmer for de unge? – 2 eksempler

Hvordan tænker og kommunikerer unge i dag?

Under debatten af udkastet til den nye udgave af salmebogen er det blevet fremført fra en del sider, at det er grundløst at opfatte de unge som en gruppe, der skulle have et særligt behov for nye salmer. Bl.a. er det argument blevet ført i marken, at tidligere generationer heller ikke forstod ret meget af de fleste salmers indhold før de blev voksne, mere eller mindre underforstået »...at det tog vi ingen skade af – salmer forstår man først, når man får en vis livserfaring«. Dermed fremmes ikke bare et stereotypet billede af ungdomsgenerationen som udannet og overfladisk men også en opfattelse af, at salmer, der er ligefremme i indhold og lyrisk udformning, pr. definition ikke kan have meget at byde på og derfor må ses på med skepsis.

Men som allerede hævdet i indledningen er ungdomsgenerationens vilkår på epokegørende vis anderledes end for alle tidligere generationer. Gentagelsen og traditionen var indtil 1960'erne omdrejningspunktet for stort set alle samfundsformer, herunder familien, skolen og kirken. Gården gik i arv fra far til søn, lægesønnen blev læge. Når kvinder giftede sig, fik de børn og blev hjemmegående, osv. I skolen sang enhver generation de samme morgensalmer af Ingemann og lærte det samme pensum i dansk. Stort set alle unge blev konfirmeret, lærte salmevers udenad og satte absolut ingen åbenlyse spørgsmålstegn ved folkekirken. Formålet med livet var – meget forenklet sagt – at opretholde de vedtagne værdier, heriblandt også den kristne arv.

Men så kom skredet med ungdomsoprørets og massemediernes næsten simultane opkomst. Parret med en masse politiske, økonomiske og teknologiske omvæltninger i verden, fik det enhedskulturen til at slå de første revner. Lidt populært sagt har Vietnamkrigen, Beatles, kopimaskinen og computeren haft en meget større indflydelse på, hvordan børn og unge opdrages i dag end vi måske gør os klart. Dette indlæg kan og skal ikke være nogen samfundspolitisk analyse, men bundlinien er set herfra, at generationerne før 1960 stort set tog traditionen til sig i alle aspekter og kunne det, fordi der var en fælles

arv at trække på. Næsten alle kunne synge eller mumle med på »I østen stiger solen op«. Men spørg generationerne efter ungdomsoprøret, om hvilken sang de kender bedst: »Rapanden Rasmus«, »Kvinde min« eller »I østen stiger solen op« – og de vil komme med helt forskellige svar – hvis de kender nogen af de tre!

Enhedskulturen er i dag i bedste fald en skygge af sig selv, og det er simpelthen spillereglerne i et globaliseret samfund. Så kan man vælge at begræde, at selv hvis viljen var tilstede alle vegne, ville samarbejdet mellem folkeskole og kirke aldrig mere resultere i, at de fleste af en generation stifter bekendtskab med de store gamle salmedigtere. Men dét paradis er stængt! Mini-konfirmandarbejde og lignende tiltag kan kun i et meget lille omfang kompensere herfor – også selv om det er en vigtig indsats, der gøres ad den vej.

Men i stedet for at beklage sig kunne man jo også prøve at se på det positive i situationen. For hvad kan de unge i dag, som tidligere generationer ikke var i stand til? Aldrig før har danske børn og unge været så veludrustede til at forholde sig selvstændigt og kritisk til den verden, de vokser op i. Nogle vil kalde det en plage, at der altid skal stilles spørgsmål ved enhver given ting. Jeg tror, at det i det store og hele kan blive til den sundeste udfordring folkekirken længe har stået overfor, at dens yngste medlemmer måske ikke vil have med noget at gøre, der ingen mening giver for dem.

Samtidig er der rent faktisk i den unge generation af i dag en langt mere bevidst søgen efter mening, efter værdier, efter grænser, end for bare 15 år siden. Men til forskel fra tidligere generationer er de kritiske og subjektive i en grad, som (nok af og til med rette) ryster teologen i hans eller hendes grundvold. Hvis en salme er alt for knudret i sit sprog, så står de fleste unge af. Og hvis en stor salme har en »håbløs« melodi nytter det ikke meget at forsøge at indøve den.

Her vil nogen måske hurtigt konkludere, at problemet opstår enten på grund af de unges manglende dannelse, læsevne og ulyst eller meget lille kendskab til andet end rytmisk musik. Det kan der sikkert være noget om, men det er så afgjort ikke hele sandheden. Under alle omstændigheder forekommer det mig, at man bliver nødt til at tage udgangspunkt i den virkelighed, der forefindes og ikke i en forestilling om det, der var engang. Men hvordan er så den virkelighed eller rettere, hvordan opfattes den af de unge?

Ja, her er vi ved et kardinalpunkt, for det er min dybeste overbevisning, at selve den måde unge forstår og udtrykker deres inderste tanker, værdier og længsler på i dag, dels er bundet op på rock-, pop-

og andre rytmiske musikgenrer, dels på de visuelle medier. Allerede Paulus vidste, at skal man have mennesker i tale, så må man gribe til de ord og forestillinger, de forstår og som taler til deres hjerte. Ja, mere end det, man må blive som én af dem (1 Kor 9,19-23)! Det vil, oversat til denne sammenhæng, sige, at hvis ikke folkekirken vover at lade mere end en håndfuld rytmiske melodier og tekster skrevet i dagens sprog optræde i salmebogen, så er den lukket land for de fleste unge! De får ikke nogen steder at knytte til ved, som vel at mærke også kunne lede dem på vej til en forståelse af og kærlighed til de mange fantastisk gode ældre salmer. Men de tilknytningspunkter har de i allerhøjeste grad brug for, hvis ét af de vigtigste formidlingsredskaber i folkekirkens gudstjeneste skal kunne overtages af kommende generationer.

For virkeligheden er jo, at hvis der er noget unge i dag forstår og bruger i allerhøjeste grad, når de skal sætte en rituel ramme om deres liv, så er det nutidens musik og nutidens lyrik. Og det holder de ikke op med, blot fordi de bliver 20 eller 30 år. Nogle synes at mene, at man med alderen vokser fra rocken, poppen osv., og at det derfor er et spørgsmål om alder, før man forstår at værdsætte de salmer og den musik, der nu høres i kirken. Jeg er på ingen måde ude efter at flytte »Grøn Koncert« eller lignende ind i kirkerummet, men hvis ikke vi forstår, at de nuværende og kommende ungdomsgenerationer udtrykker noget af det væsentligste i deres tilværelse også gennem den musik, og hvis vi ikke forstår, at meget kirkemusik og salmesang er lige så svær at tilegne sig for dem, som f.eks. arabisk musik er det for de fleste europæere – ja, så tror jeg, at det er en grund mere til, at vi ikke skal undre os så meget over, at kirkebænkene ikke fyldes af de unge nu og i de kommende år.

»Den musik og de tekster de unge dyrker er for overfladiske – de kan ikke bruges til forkyndelse af evangeliet!« Denne påstand har jeg efterhånden mødt en del gange. Og naturligvis findes der overfladisk og elendig rytmisk musik, der egner sig bedst til at blive glemt snarest muligt, men der findes altså også fantastisk gode og gennearbejdede kompositioner, som intet har at gøre med overfladiskhed. Også uanset om de oprindeligt er skabt til en tekst med verdsligt eller religiøst indhold. I den nuværende salmebog er der også eksempler på, at man har forstået at tage tidens melodier til sig, ganske sikkert på grund af deres popularitet og iørefaldende komposition (f.eks. *Sorrig og glæde*, DDS 41). Kampen mod overfladiskheden i den rytmiske musik vindes ikke ved at sky den rytmiske musik som sådan som

pesten. Den vindes ved at skabe et klima og en grobund for den rytmiske musik indenfor folkekirkens officielle rammer. Som det er nu har efterhånden temmelig mange mennesker på højskoler, efterskoler og i organisationer i det kirkelige landskab en erfaring og kompetence mht. både komposition og digtning. Og det er hér de unge er! Her forstår de sproget, her synger og spiller de med, her ser de en sammenhæng mellem deres eget liv og »det med Gud«. Dette kan fint få lov til at leve og gro udenfor kirkens mure, men kun glimtvis inde i den. Hvorfor? Folkekirken ville gøre klogt i at oprette en form for musikpædagogisk forum, der kunne beskæftige sig med både udvikling og analyse og forskning indenfor kirkemusikkens genrer. Måske som en pendant til eller som en afdeling af Folkekirkens Pædagogiske Institut. Dermed kunne vi måske komme nogle skridt nærmere til dels en kvalificeret debat om rytmisk musik i kirken, dels til en frugtbar videns- og inspirationskilde for digtere, komponister og organisatorer.

Jeg har indtil for nylig arbejdet blandt unge i gymnasiealderen. Og jeg må igen konkludere: fælles for både såkaldt kirkefremmede og kirkevante unge er, at de nærmest »indånder« verden gennem rock, pop, techno, blues, soul, osv. Sagt på en anden måde er deres første fremmedsprog ikke engelsk, og deres hjertesprog ikke dansk – det er den rytmiske musik i dens forskellige afskygninger. Derfor er det mig en gåde, hvorfor vi ikke i folkekirken griber chancen for at tage afsæt i en af de få former for »enhedskultur« der stadigvæk eksisterer, og bruger den til at bygge bro over den kommunikationskløft, der i hvert fald er ét af folkekirkens voksende problemer.

Salmernes rolle i gudstjenesten

Inden vi når frem til en mere konkret eksemplificering på, hvad der efter min mening mangler i salmebogskommissionens forslag, er det på sin plads at overveje, hvilken rolle salmerne overhovedet spiller for den potentielle unge kirkegængers forståelse/oplevelse af gudstjenesten. De følgende iagttagelser er baseret på egen erfaring, samt på samtaler med dels kirkevante unge i 16-20 års alderen, dels samtaler med mine konfirmander. Dette er naturligvis på ingen måde et statistisk materiale, men kan dog antyde visse tendenser.

Salmerne spiller en enorm rolle i gudstjenesten, for de er, udover de steder hvor trosbekendelse og Fadervor siges i kor, ofte kirkegæn-

gerens eneste synlige »bidrag« til gudstjenestens forløb. Det var og er måske ikke så vigtig en pointe for den ældre generation af kirkegængere, som ofte fint kan finde sig til rette med, at præsten og den øvrige kirkebetjening er gudstjenestens aktører. Men jeg er ret overbevist om, at den passive kirkegængerrolle er en underlig oplevelse for unge af i dag, som i skolen forventes at gøre sig aktive og synlige både individuelt og i gruppearbejde og som er vant til »learning by doing«. Naturligvis er det ikke mennesket, men Gud, der er gudstjenestens centrum, men hvis de, der skal tjene Gud, ikke oplever at de har mulighed for at tage aktivt del i denne tjeneste, så tabes målet af øje, gudstjenesten bliver uforståelig og ren form. At vi her er inde på en debat, som er langt mere omfattende end »bare« spørgsmålet om flere nye salmer eller ej, er indlysende. Temaet kan ikke udfoldes yderligere her, men spørgsmålet om, hvordan kommende generationer af kirkegængere skal kunne finde sig til rette i gudstjenesten må være af yderste vigtighed at få belyst.

For de, der finder gudstjenestens led uforståelig og i bedste fald uvante, kan det blive afgørende for om de kommer igen, at de kan forstå dét, der synges om, og at de kan opleve en form for genkendelighed, hvad enten det er i forhold til salmens tekst eller melodien. Med genkendelighed mener jeg her muligheden for at kunne relatere det man synger til sin egen virkelighed, både indholdsmæssigt og musikmæssigt. De unges hjertesprog er rock- og popmusikken, og gennem den kan man få dem til at lytte, åbne sig og deltage på en hel anden måde, end når der udelukkende står Laub og co. på tapetet. Hvornår begynder vi at tage det alvorligt?

Mange kolleger vil af bitter erfaring sige, at mange konfirmander jo ikke er til at få til at synge under nogen omstændigheder. En af grundene er naturligvis, at de ikke synger, men hører musik. Her kan det ikke nytte kun at konkludere, at de skal stå af det individualistiske walkman-trip, og lære at værdsætte fællessangens værdier. Der må også være fornuft i at inddrage deres musik i konfirmandundervisningen (også i de gudstjenester, de er med til at planlægge). For det vil motivere dem til at se sammenhænge mellem »deres« musik og salmerne, også de gamle. F.eks. kan Billy Joels *The river of Dreams* og *Hil dig frelser og forsoner* glimrende belyse hinanden og føre konfirmanderne til en dybere forståelse af begge tekster.

Salmernes rolle i gudstjenesten er vigtig. For de er et afgørende, om end ikke et udtømmende middel til at forkynde evangeliet for de generationer, der ikke har fået bibelhistorien ind med modermælken.

Det er i øvrigt en af de gode grunde til, at tidens salmer naturligvis må have noget pædagogisk/fortællende i sig. Salmerne fra 1700- og 1800-tallet trækker hhv. på den pietistiske og den romantiske strømning, men fælles for mange af dem er, at de – i og for sig i positiv forstand – er indforståede. De trækker på de fælles værdier, den fælles bevidsthed, enhedskulturen. Hvor digteren før i tiden kunne alludere til både dette og hint, og alle straks vidste, hvad det betød, så kan han eller hun i dag ikke undgå også at overveje, hvorvidt digtets temaer er alment genkendelige og sproget ikke arkaisk. Ud fra erfaringer med at synge og samtale om både nye og gamle salmer med konfirmanderne så tøver jeg ikke med at sige, at det er de nye og rytmiske sange, der er i højest kurs. Ikke, at de unge ukritisk tager alt til sig, de kan f.eks. fint skelne mellem, at teksten i en moderne salme er god, mens melodien ikke holder. Men i det store hele er der for mig ingen tvivl om, at der både i gudstjenesten og i den kirkelige undervisning bør skabes meget mere plads til de nye salmer og den rytmiske musik.

Er det nødvendigt med særlige salmer for de unge?

– 2 eksempler

I det foregående har jeg forsøgt at give et billede af ungdomsgenerationen samt overvejet, hvorvidt salmer overhovedet spiller en væsentlig rolle for de unges oplevelse af gudstjenesten og kirken. Tilbage står dels at overveje, hvorvidt der overhovedet findes salmer, der er særligt egnede for unge, dels at prøve at indkredse, hvad det er for kvaliteter en sådan salme har/bør have. Indledningsvis vil jeg godt fastslå, at jeg ikke ønsker at plædere for en udvikling, hvor salmebogen ghettoiseres, sådan at de unge synger ét, de ældre noget andet. Man kunne måske formulere det sådan: vi skal ikke stræbe efter at optage salmer i salmebogen, der udelukkende er rettet mod en bestemt aldersgruppe. Men salmer som udtrykker sig i det sprog og den musik, som hører vores tid til, bør (når de i øvrigt opfylder generelle kvalitetskriterier) have en langt højere prioritet end tilfældet er i salmebogskommissionens udspil. Jeg synes det er en alvorlig fallit for folkekirken, når tidens salmedigtere ikke i tilstrækkelig grad får lov til at tegne billedet og være eksponenter for deres tid. Brorson, Inge-mann og ikke mindst Grundtvig, der i høj grad blev sunget og gav deres egen tids kirkegængere stemme, bliver nu brugt som dørstop-

pere i forhold til de nye salmedigtere. Det er trist, for det kan måske diskuteres, hvor store digtere vi har i vores tid, men det kan ikke diskuteres, at de kender verden af i dag. De kender tidens jag, de teknologiske fremskridt, truslerne mod miljøet, individualismens blomstring, murens fald... og jeg kunne blive ved. Pointen er vel indlysende: evangeliet er ens til alle tider, men enhver tid har brug for at få afsløret sit eget bedrag, har brug for at få forkyndt inkarnationen ind i den virkelighed, der omgiver den. Enhver tid har brug for sine egne profeter, store eller små. Det vi ikke har brug for er en salmebog, som kun giver udtryk for en verden fra før år 1900. Summa summarum: der er ikke brug for særlige støttepædagogsalmer til tidens unge – der er brug for, at den verden vi lever i og de ord virkeligheden formes igennem, kommer til udtryk og får modspil af evangeliets tale. Med hensyn til kvalitetskriterier for disse nye salmer er det for mig at se en meget svær og i de fleste aspekter subjektiv problemstilling. Men skal jeg helt skitseagtig pege på nogle kvalitetskriterier som bør være opfyldt for at en ny salme er værd at medtage i en kommende salmebog vil det nok være følgende:

- der skal være en klar kristen tankegang i digtet, enten i form af, skabelsesteologi, kristologi, pneumatologi eller kristen etik.
- sproget må ikke være arkaiserende og digteren skal formå at benytte sig af sin egen tids metaforer.
- med hensyn til tekstens lyriske/æstetiske »niveau« forekommer det mig umuligt at opstille kriterier, bortset fra, at salmen ikke må have decideret karakter af lejlighedssang.

Afsluttende et forsøg på at anskueliggøre ovenstående ved en kort gennemgang af to nye salmer, som salmebogscommissionen har valgt at undlade i forslaget til den endelige salmebog, og som jeg mener ikke kan undværes.

Du satte dig selv i de nederstes sted.

1. Du satte dig selv i de nederstes sted.
Du satte dig op mod de stores fortræd.
Du satte dig ind i de yderstes nød.
Du satte dig ud over dødsangst og død.

2. Nu taler du til os fra højeste sted,
hvor ingen kan udsætte dig for fortræd,
og lever og lider dog med os endnu,
så ingen er mere i live end du.

3. Du kæmper i verden for frihed og fred,
når andre gir op, blir du viljefast ved.
Du følger os ind i den yderste nød
og kalder os ud af den inderste død.

4. Du sender os ned i de nederstes sted.
Du sætter os op mod de stores fortræd.
Du lever i os i de inderste lag.
Vi lever i dig på den yderste dag.

Tekst: Hans Anker Jørgensen, 1986

Melodi: Merete Wendler, 1986

Tillæg til Den Danske Salmebog, København 1994

Jeg har valgt at bruge Hans Anker Jørgensens salme som det ene eksempel. Den beskriver kort og prægnant – på en næsten »Paul-Tillichsk-måde« (vers 4, linie 3-4) – Kristi liv, død, opstandelse og gerning overfor mennesker. Den taler et eksistentielt sprog, som ikke fordrer et stort bibelkendskab, men som på samme tid ikke lader os i tvivl om, at der her er tale om den korsfæstede og opstandne Kristus. Dens forkyndelse er klart kristologisk, og den formår både at pege på den kristnes forpligtelse på livet og verden (vers 3) og samtidig have et flot eskatologisk perspektiv (vers 4).

Desuden er melodien en rendyrket rytmisk melodi, hvor andre nyere salmemelodier godt (udfra en amatørvurdering) kan lide under at ville imødekomme både den klassiske og den moderne musik. Mine konfirmander er vilde med den, og jeg ved, at sangen er indsunget og anvendt flittigt i de kirkelige børne- og ungdomsorganisationer. En sang med en så klar kristologi og så fint anvendte metaforer er det mig en gåde, at salmebogskommissionen har valgt fra.

Du kom til vor runde jord

1. Du kom til vor runde jord,
barn, på bare fødder,
midt i engles julekor,
med himlens frakkeskøder.

Du var dreng i Nazareth,
stod i tømrerlære,
skar dit navn i stort og småt,
Jesus, du min Herre!

2. Du sprang kådt i dåben ud,
ingen ku' dig kue. ,
Helligånden fløj fra Gud,
Johannes så en due.
Var der ondskab, folk som led,
djævelsk atmosfære,
du gav al din kærlighed,
Jesus, du min Herre.

3. Dagligt håb du tømred os,
vildt fra korsets planker,
døde for at være hos
din Far med vore tanker.
Røveren fra Golgatha
loved' du at bære,
med til Paradis den dag,
Jesus, du min Herre!

4. Påskemorgen stod du op,
du kan ikke bindes,
gravens sten er ikke nok,
og døden overvindes.
Hvergang, at jeg syns jeg ku'
helt la vær at være,
står du her med livets nu,
Jesus, du min Herre.

Tekst: Steen Kaalø, 1990

Melodi: Hans Dammeyer

Teensangbogen, UNITAS Forlag 1995

Ovenstående sang er på mange måder en ret dristig og utraditionel salme. Den er ikke med i tillægget, men det er én af de salmer som børne- og ungdomsorganisationerne (FDF, KFUM og KFUK, KFUM-

spejderne og KFUK-spejderne) har anbefalet kommissionen at tage med. Jeg vælger at bruge den som eksempel, fordi den måske er én af de salmer, der kommer tættest på især at være skrevet for og ind i de unges virkelighed. Jeg ved ikke, om Steen Kaalø selv opfatter den sådan, men der er i hvert fald ingen tvivl om, at det er sådan den bruges. Den har en talesprogsagtig stil og nogle næsten »uartigt« uhøjtidelige og sprogfornyende metaforer (barn på bare fødder, himlens frakkeskøder, skar dit navn i stort og småt, du sprang kådt i dåben ud) som tjener til at overraske og forny de stereotype metaforer, der ofte anvendes om Jesu liv. Men de »uartige« metaforer kan også rumme dyb alvor såsom »Dagligt håb du tømred os/vildt fra korsets planker« og »hvergang, at jeg syns jeg ku' helt la vær at være, står du her med livets nu, Jesus, du min Herre!« Det er muligt, at Kristusbekendelsen til slut i hvert vers er for »from« for nogen, men for mig at se er det netop der, hvor den lidt pædagogiske Jesu-liv-fremstilling ved sangen bliver brudt af et personligt tilsnit, som tvinger den, der synger den, til at forholde sig til ordene.

Sangen opfylder klart de kriterier jeg selv har listet. Den har et kristologisk tilsnit og fremstiller på 4 vers Jesu liv, død og opstandelse og betydning for den kristne. Den benytter sig i høj grad af nutidsmetaforer og den har en i høj grad ung melodi. Og så har den en humoristisk nuance (det uartige/uhøjtidelige), som formodentlig er én af grundene til, at salmebogskommissionen har valgt den fra. Men netop det ser jeg som en force, for det ligner den måde sproget anvendes på i dag, uden at det et øjeblik giver køb på Alvoren – den bringes ind af bekendelsen »Jesus, du min Herre«.

Alt i alt en salme, der kan holde til at blive sunget lang tid fremover. En salme, der kan tjene til at give måske især de unge ord og billeder om den kristne tro. Det ville være forfriskende og sundt udfordrende, hvis denne salme alligevel bliver at finde i den nye udgave af salmebogen. Man har jo lov at håbe!

Salmebogen – fornyende traditionsbærer eller museum for enhedskulturen?

Jeg har i det ovenstående forsøgt at beskrive en del af den menighed, som forhåbentlig også fremover finder vej til kirkebænken. Min påstand er, at de unge i dag ikke har mulighed for at leve på grundlag af den enhedskultur, som eksisterede tidligere, og at vi derfor er nødt til

som kirke at overveje, hvordan vi kan møde de unge på halvvejen, og lade deres sprog og deres musik få plads i kirken – og måske især i salmebogen. Jeg tror, at vi må have fantasi og evne til at forestille os Den Danske Folkekirke om 50 år, inklusive dens kirkegængere. Jeg tror, at det i høj grad handler om at turde bruge nye former uden at give køb på budskabet. Jeg er ikke et øjeblik i tvivl om salmebogs-kommissionen har gjort et enormt og vanskeligt arbejde, men jeg er i høj grad i tvivl om, hvorvidt kommissoriet korresponderer med den virkelighed, salmebogen skal leve i. Måske er det på tide, at selve ide-en om en autoriseret salmebog får lov til at komme på museum. Måske er tiden inde til, at vi i folkekirken lader den bredde, vi altid har været så stolte af at rumme rent teologisk, omfatte hvert enkelt sogns frihed til at anvende de salmer og den musik, som menigheden har størst glæde af.

Betty Grønne Ahrenfeldt, sognepræst
Bøgevænget 9,
7800 Skive

Redaktion

Birte Andersen
Emdrupvej 42
2100 København Ø - tlf. 3918 3039

Jørgen Demant
Frederiksværkgade 147
3400 Hillerød - tlf. 4825 3613

Christine Gjerris
Rigshospitalet - 4003
Blegdamsvej 9
2100 København Ø - tlf. 3545 4803

Eberhard Harbsmeier
Fasanvej 21
6240 Løgumkloster - tlf. - 7474 5599

Helge Baden Nielsen
Lidemarksvej 1C
4681 Herfølge

Jesper Stange
Bregnerødvej 17, st
3460 Birkerød - tlf. 4281 2653

Cecilie Rubow
Nansensgade 72, 3.tv,
1366 København K - tlf. 3315 0713

Elof Westergaard
Græmvej 2
6990 Ulfborg - tlf. 9749 5108

Lena Kjems
Solbakken 15
8240 Risskov - tlf. 8617 5836

Jette Marie Bundgaard Nielsen
Mølløvænget 3
8362 Hørning - tlf. 8692 1002

Henrik Brandt-Pedersen
Religionspædagogisk Center
E-mail: hbp@rpc.dk

Kritisk forum for praktisk teologi, 82
21. årgang 2000-2001 udgives af redaktio-
nen i samarbejde med Forlaget ANIS.
Udgives med støtte af Kulturministeriets
bevilling til almenkulturelle tidsskrifter

Tidsskriftet udkommer fire gange om
året med temanumre om praktisk-teolo-
giske emner

Henvendelse vedr. indlæg i tidsskriftet
kan rettes til forlaget eller til redaktio-
nens medlemmer

Bestilling af tidsskriftet kan ske ved
henvendelse til:

Kritisk forum for praktisk teologi
ANIS/Religionspædagogisk Center
Frederiksberg Allé 10A
DK-1820 Frederiksberg C
tlf. 3324 9250 - fax 3325 0607
www.anis.dk. e-mail: anis@rpc.dk

Prisen for et abonnement på 21. årg. er
kr. 200,- (studerende kr. 155,-). Enkelt-
numre sælges for kr. 80,-

Liste over ældre numre af tidsskriftet der
stadig kan erhverves, kan fås ved hen-
vendelse til forlaget

Kritisk forum for praktisk teologi er sat hos
Forlaget ANIS og trykt i offset hos AKA-
print, Århus. Principlayout: Kim Bro-
ström

ISSN 0106 - 6749

© Forfatterne og *Kritisk forum for praktisk
teologi*

Forasidefoto af Bent Hedeby Sørensen

Ansvarshavende redaktører for nr. 82:
Jørgen Demant og Elof Westergaard